VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
APLINKOS INŽINERIJOS FAKULTETAS
MIESTŲ STATYBOS KATEDRA

Ieva Radavičiūtė

BENDRŲJŲ PLANŲ ĮGYVENDINIMO PRIEMONIŲ PROGRAMOS KEITIMO ĮVERTINUS STEBĖSENĄ POREIKIS
THE NEED FOR CHANGES OF COMPREHENSIVE PLAN IMPLEMENTATION PROGRAM MEASURES BY ASSESSING MONITORING REPORT

Baigiamasis magistro darbas

Miestų planavimas ir inžinerija, 621H27001
Statybos inžinerijos studijų kryptis

Vilnius, 2017

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
APLINKOS INŽINERIJOS FAKULTETAS
MIESTŲ STATYBOS KATEDRA

TVIRTINU
Katedros vedėjas

_____
(Parašas)
Marija Burinskienė
(Vardas, pavardė)
_____
(Data)

Ieva Radavičiūtė

BENDRŲJŲ PLANŲ ĮGYVENDINIMO PRIEMONIŲ PROGRAMOS KEITIMO ĮVERTINUS STEBĖSENĄ POREIKIS
THE NEED FOR CHANGES OF COMPREHENSIVE PLAN IMPLEMENTATION PROGRAM MEASURES BY ASSESSING MONITORING REPORT

Baigiamasis magistro darbas

Miestų planavimas ir inžinerija, 621H27001

Statybos inžinerijos studijų kryptis

Vadovas _____ _____ _____
(Moksl. laipsnis/pedag. vardas, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Lietuvių kalbos konsultantas_____ _____ _____
(Moksl. laipsnis/pedag. vardas, vardas, pavardė) (Parašas) (Data)

Vilnius, 2017

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS
APLINKOS INŽINERIJOS FAKULTETAS
MIESTŲ PLĖTROS KATEDRA

TVIRTINU
Katedros vedėjas

Statybos inžinerijos studijų kryptis
Miestų planavimo ir inžinerijos studijų programa, valstybinis kodas 621H27001

_____
(Parašas)
Marija Burinskienė
(Vardas, pavardė)
_____
(Data)

BAIGIAMOJO MAGISTRO DARBO
UŽDUOTIS

…….....Nr. .....
Vilnius

Studentui (ei): Ievai Radavičiūtei
(Vardas, pavardė)

Baigiamojo darbo tema: Bendrųjų planų įgyvendinimo priemonių programos keitimo įvertinus stebėseną poreikis

patvirtinta 2017 m. kovo 17 d. dekano potvarkiu Nr. 90ap

Baigiamojo darbo užbaigimo terminas 201…m. ……..…… d.

BAIGIAMOJO DARBO UŽDUOTIS:
Atlikti teisinės bazės, susijusios su teritorijų planavimo sistema bei jos stebėsena, analizę. Atlikti mokslinių literatūros šaltinių analizę, palyginant ir įvertinant stebėsenos sistemos modelius bei rodiklius naudojamus Lietuvoje bei užsienio šalyse. Įvertinti šių sistemų efektyvumą, nustatyti jų teigiamus ir neigiamus bruožus išskiriant pagrindines gaires, siekiant efektyvios stebėsenos. Sudaryti rodiklių sistemos vertinimo kriterijų modelį, pasiūlyti stebėsenos sistemos tobulinimo rekomendacijas. Remiantis galiojančiais teisės aktais įvertinti pasirinktos teritorijos bendrojo plano stebėsenos sistemos efektyvumą, programos keitimo poreikius. Apibendrinti rezultatus, suformuluoti išvadas.

Baigiamojo darbo rengimo konsultantai:

.....
(Moksl. laipsnis/pedag. vardas, vardas, pavardė)

Vadovas ..... prof. Dr. Marija Burinskienė
(Parašas) (Moksl. laipsnis/pedag.vardas, vardas, pavardė)

Užduotį gavau

……..
(Parašas)
Ieva Radavičiūtė
(Vardas, pavardė)
……..…....
(Data)

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Aplinkos inžinerijos fakultetas
Miestų statybos katedra

ISBN ISSN
Egz. sk. ……..
Data ….-….-….

Miestų planavimo ir inžinerijos studijų programos baigiamasis magistro darbas

Pavadinimas **Bendrųjų planų įgyvendinimo priemonių programos keitimo įvertinus stebėseną poreikis**

Autorius **Ieva Radavičiūtė** Vadovas prof. dr. **Marija Burinskienė**

Kalba
[X] lietuvių
[ ] užsienio

Anotacija

Baigiamajame darbe nagrinėjama kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų priemonių įgyvendinimo stebėsenos sistema. Identifikuoti naudojamos stebėsenos sistemos metodikos trūkumai. Išanalizuoti ir apžvelgti užsienio šalyse bei Lietuvoje stebėsenai naudojami rodikliai. Apžvelgtos esamos rodiklių taikymo bei klasifikavimo metodikos. Ekspertinio vertinimo metodu išskirtiems kriterijams suteikti rangai. Pagal sudaryta kriterijų sistemą įvertinti rodikliai, naudojami bendrųjų planų įgyvendinimo stebėsenai. Atliktas stebėsenos sistemos pritaikymas Šilalės rajono savivaldybės pavyzdžiu. Pateikti siūlymai sistemos tobulinimui. Išskirtoms pagrindinių ir pagalbinių rodiklių grupėms pateikti rekomenduojami pagrindinių (ekonominių, socialinių bei aplinkosauginių) grupių rodiklių rinkiniai bei pasiūlyti galimi pagalbiniai rodikliai. Suformuluotos išvados.

Darbą sudaro 7 dalys: įvadas, 4 pagrindiniai skyriai, išvados ir siūlymai, literatūros sąrašas.

Darbo apimtis – 64 p. teksto be priedų, 10 iliustr., 13 lent., 48 bibliografiniai šaltiniai.

Atskirai pridedami darbo priedai.

Prasminiai žodžiai: stebėsena, priemonių planas, rodikliai, rodiklių vertinimo kriterijai, teritorijų planavimas.

Vilnius Gediminas Technical University
Environmental engineering faculty
Department of Urban Engineering

ISBN ISSN
Copies No. ……
Date ….-….-….

Urban Planning and Engineering study programme master thesis.

Title: **The need for changes of comprehensive plan implementation program measures by assessing monitoring report**

Author **Ieva Radavičiūtė** Academic supervisor **Prof Dr Marija Burinskienė**

Thesis language

[ ] Lithuanian

[X] Foreign (English)

Annotation

Measurement of monitoring system implementation of territorial planning documents is analysed in the final paper. The drawbacks of monitoring methods are identified. Monitoring indicators used both in Lithuania and abroad are examined and analysed. Present methods of indicators classification and application have been surveyed. Criteria, chosen by expert evaluation method, had been given ranks. Indicators, evaluated according to the system of criteria, are used in the survey of implementation of comprehensive plans. The model of Šilalė Municipality was used to carry out the monitoring of the system. Suggestions are offered to improve the system. The chosen main and subsidiary indicators groups (economic, social and environmental) have been offered recommendations to use the main indicators sets as well as possible additional indicators.

Structure: introduction, 4 chapters, conclusions and suggestions, references.

Thesis consist of: 64 p. text without appendixes, 10 pictures, 13 tables, 48 bibliographical entries.

Appendixes included.

Keywords: indicators, indicators evaluation criteria monitoring, measure plan, territory planning, measure plan,

Vilniaus Gedimino technikos universiteto egzaminų sesijų ir baigiamųjų darbų rengimo bei gynimo organizavimo tvarkos aprašo 2011–2012 m. m.
2 priedas

(Baigiamojo darbo sąžiningumo deklaracijos forma)

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Ieva Radavičiūtė, 20101790
(Studento vardas ir pavardė, studento pažymėjimo Nr.)
Aplinkos inžinerijos fakultetas
(Fakultetas)
Miestų planavimas ir inžinerija, MPIfm-15
(Sudijų programa, akademinė grupė.)

BAIGIAMOJO DARBO (PROJEKTO) SĄŽININGUMO DEKLARACIJA

2017 m. _____ d.
(Data)

Patvirtinu, kad mano baigiamasis darbas (projektas) tema „Bendrųjų planų įgyvendinimo priemonių programos keitimo įvertinus stebėseną poreikis“ patvirtintas 2017 m. kovo 17 d. dekano potvarkiu Nr. 90ap yra savarankiškai parašytas. Šiame darbe pateikta medžiaga nėra plagijuota. Tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos pažymėtos literatūros nuorodose.

Parenkant ir įvertinant medžiagą bei rengiant baigiamąjį darbą, mane konsultavo mokslininkai ir specialistai: .....Mano baigiamojo darbo vadovas Prof. Dr. Marija Burinskienė.

Kitų asmenų indėlio į parengtą baigiamąjį darbą (projektą) nėra. Jokių įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs (-usi).

_____ IEVA RADAVIČIŪTĖ
(Parašas) (Vardas ir pavardė)

TURINYS

ĮVADAS 8
1. TERITORIJŲ PLANAVIMO SISTEMA LIETUVOJE 10
1.1. Teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo teisinis pagrindas. 10
1.2. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pokyčiai 12
2. KOMPLEKSINIO TERITORIJŲ PLANAVIMO DOKUMENTŲ STEBĖSENA 16
2.1. Stebėsenos samprata ir reikšmė teritorijų planavimui 16
2.2. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų stebėsenos sistema 17
2.2.1. Priemonių plano, kaip sudėtinės stebėsenos ataskaitos dalies, reikšmė 19
2.2.2. Rodikliai naudojami stebėsenos sistemose 21
2.2.3. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų stebėsenai naudojami rodikliai 24
3. KOMPLEKSINIO TERITORIJŲ PLANAVIMO DOKUMENTŲ ĮGYVENDINIMO STEBĖSENOS VERTINIMO METODOLOGIJA 27
3.1. Stebėsenos sistemos vertinimo kriterijai 28
3.2. Kriterijų reikšmingumo nustatymas ekspertų vertinimo metodu 31
4. KOMPLEKSINIO TERITORIJŲ PLANAVIMO DOKUMENTŲ STEBĖSENOS SISTEMOS VERTINIMAS IR TOBULINIMO GALIMYBĖS 35
4.1. Šilalės rajono teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių plano apžvalga 36
4.2. Šilalės rajono teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojamų rodiklių apžvalga 44
4.3. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojamų rodiklių vertinimas pagal išskirtus kriterijus 48
4.4. Stebėsenai naudojamų rodiklių sistemos tobulinimo gairės 52
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI 57
LITERATŪRA IR KITI ŠALTINIAI 60
PRIEDAI 65

ĮVADAS

Lietuvoje įvykusi teritorijų planavimo reforma iš esmės pakeitė proceso vykdymą bei reglamentavimą. Teritorijų vystymosi analizė, plėtros valdymas yra svarbus, bet tuo pačiu sudėtingas kompleksinis uždavinys, kurį spręsti reikia pritaikant šiuolaikines mokslo žinias, patirtį bei naujas technologijas. Kalbant apie teritorijų planavimą turi būti daromi reikalingi sprendimai, nustatytas aiškus teisinis reglamentavimas, įgyvendinami įvairūs sprendimai, tobulinančios sistemą. Tam reikia išsamios, tikslios informacijos, turi būti daromos prognozės, stebimas teritorijų plėtros įgyvendinimas. Būtent efektyvi stebėsena yra priemonė, padedanti vertinti sistemą, laiku pastebėti problemas bei priimti racionalius sprendimus. Darnaus vystymosi požiūris suteikia galimybę išsamiau vertinti ir spręsti miesto socialines, ekonomines ir aplinkos problemas, tačiau trūksta gilaus, visaapimančio požiūrio į teritorijos plėtrą, kaip į sudėtingą sistemą, kurią reikia kontroliuoti ir prižiūrėti. Naujas požiūris į šiuolaikines informacijos sklaidos galimybes bei peržiūrėta teisinė sistema iš esmės keičia teritorijų planavimo procesą bei sukuria galimybes nuolat prižiūrėti ir stebėti teritorijos plėtrą.

Įgyvendinus reformą teritorijų planavimo dokumentų stebėsena ir priežiūra turi būti vykdoma daug paprasčiau, sudaromos galimybės efektyviau vertinti sprendinių įgyvendinimą, tačiau nors ir nustatyta metodika, apibrėžianti šį procesą, paliktos spragos sudaro terpę interpretacijoms. Taip pat sistema neperžiūrima ir neveikia taip efektyviai, kaip tikėtasi. Juolab, jog įvesta rodiklių sistema neturi aiškaus apibrėžtumo.

Darbo tikslas – ištirti ir įvertinti bendrųjų planų priemonių įgyvendinimo monitoringo (stebėsenos) sistemą ir pateikti pasiūlymus jos tobulinimui.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie *uždaviniai*:

1. Apžvelgti Lietuvos teritorijų planavimo sistemą bei bendrųjų planų stebėsenos sistemą;
2. Palyginti ir įvertinti stebėsenos modelius bei rodiklius naudojamus Lietuvoje ir užsienio šalyse;
3. Ekspertų apklausos metodu įvertinti rodiklių sistemos efektyvumo tyrimui išskirtus kriterijus;
4. Apžvelgti ir įvertinti rodiklius, naudojamus bendrųjų planų stebėsenos sistemoje;
5. Šilalės rajono pavyzdžiu įvertinti stebėsenos sistemos efektyvumą, programos keitimo poreikius;
6. Pateikti išvadas ir pasiūlymus sistemos tobulinimui.

Tyrimo objektas – Lietuvos teritorijų planavimo dokumentų stebėsenos sistema.

Darbe naudotasi Lietuvoje Respublikoje galiojančiais ir bendrųjų planų įgyvendinimo stebėseną reglamentuojančiais norminiais dokumentais, užsienio valstybių patirtimi, atskleista mokslinėse publikacijose, Lietuvos teritorijos bendrųjų planų stebėsenos ataskaitomis, Šilalės rajono bendrojo plano sprendinių įgyvendinimo priemonių planu, kuris parengtas 2015 m.

Taikomi metodai- Mokslinės literatūros teorinės analizės metodu atlikta mokslinių duomenų bazių, Lietuvos ir užsienio šalių teisinių šaltinių, oficialių tarptautinių organizacijų pateikiamos medžiagos apžvalga. Lyginamosios analizės metodu palyginti teritorijų planavimo stebėsenos informacinėje sistemoje pateikiami bei pagal kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų stebėsenos tvarkos aprašo 3 priedą ataskaitoje turintys būti rodikliai bei atlikta Šilalės rajono savivaldybės teritorijos bendrojo plano įgyvendinimo priemonių plano apžvalga. Ekspertų vertinimo metodu nustatomi kriterijų, skirtų rodiklių sistemos vertinimui, svoriai.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados ir pasiūlymai bei bibliografinių ir kitų informacijos šaltinių sąrašas.

Pirmajame darbo skyriuje kalbama apie teisinę bazę, reglamentuojančią teritorijų planavimą bei teritorijų planavimo dokumentų stebėseną. Taip pat aptartos teritorijų planavimo įstatymo reformos vykdymo priežastys, to pasekmė, reglamentuota teritorijų planavimo stebėsenos tvarka.

Antrajame skyriuje apžvelgta mokslinė bazė, susijusi su stebėsena bei rodiklių sistemomis, naudojamomis Lietuvoje bei užsienio šalyse.

Trečiajame skyriuje sudaroma kriterijų vertinimo sistema, kuri naudojama rodiklių sistemai vertinti bei tobulinti.

Ketvirtajame skyriuje pateikiamas stebėsenos sistemos vertinimas, kuris atliekamas Šilalės rajono savivaldybės pavyzdžiu, bei pateikiamos gairės sistemos tobulinimui.

Darbo apimtis yra 64 puslapiai be darbo priedų, darbe pateikta 14 lentelių ir 10 paveikslų.

Remtasi 48 mokslinės literatūros ir kitais šaltiniais.

Mokslinis darbo naujumas ir praktinė rezultatų reikšmė

Stebėsena (monitoringas) akcentuojamas kaip vienas svarbiausių aspektų siekiant darnios plėtros. 2014 m. įvykusi teritorijų planavimo reforma reglamentuoja ir stebėsenos atlikimo tvarką, kuri iki tol buvo atliekama savivaldybių nuožiūra, nesivadovaujant jokia teisine baze. Taip pat į stebėseną įtraukta naujovė, rodiklių reikšmių stebėjimas neefektyvus, nes rodiklių sąrašas nėra aiškus. Būtent tinkamai parinktų rodiklių skaitinių reikšmių seka gali parodyti tendencijas darnios plėtros link, todėl tikslinga atlikti detalią naudojamų rodiklių analizę.

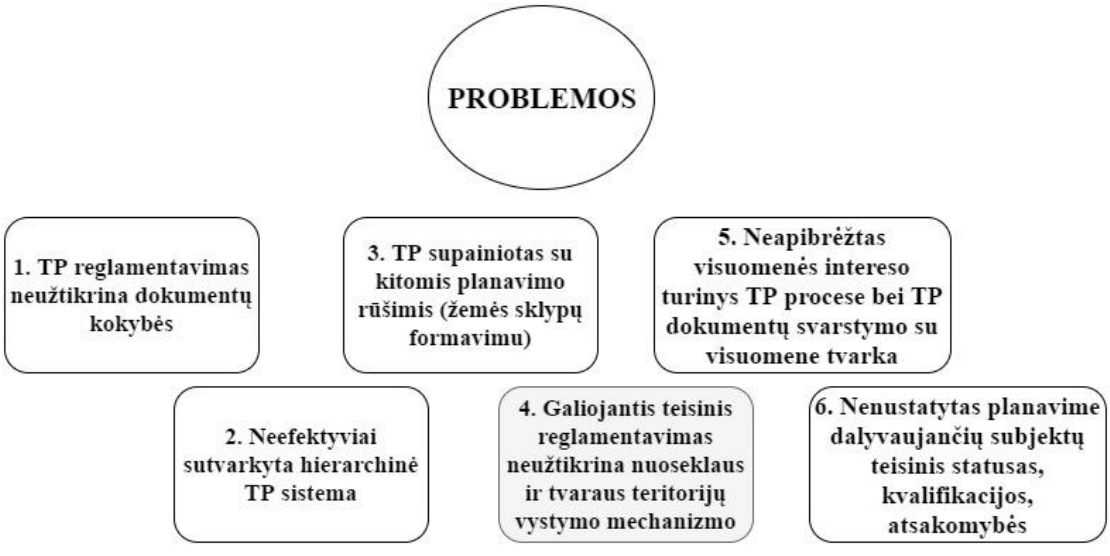
1. TERITORIJŲ PLANAVIMO SISTEMA LIETUVOJE

1.1. Teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo teisinis pagrindas.

Šiame darbe vadovaujamasi Lietuvoje galiojančiais teisiniais dokumentais, reglamentuojančiais teritorijų planavimo sistemą, kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimą, kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos turinio ir stebėsenos atlikimo tvarką.

Pagrindinis įstatymas, reglamentuojantis Lietuvos Respublikos teritorijų planavimą ir normas, yra 2014 m. sausio 1 d. priimtas naujos redakcijos teritorijų planavimo įstatymas (toliau TPĮ). Šio įstatymo tikslas – užtikrinti darnią teritorijų plėtrą ir racionalią urbanizaciją, nustatant teritorijų planavimo proceso sprendinių sistemiškumo, skirtingo lygmens dokumentų suderinamumo ir tarpusavio poveikio reikalavimus, sudaryti sąlygas gamtinės ir antropogeninės aplinkos darnai, urbanistinei kokybei, išsaugant vertingą kraštovaizdį, biologinę įvairovę, gamtos ir kultūros paveldo vertybes (Teritorijų planavimo įstatymas 2013).

Iš naujos teritorijų planavimo įstatymo (toliau TPĮ) redakcijos matyti, kad norint paspartinti planavimo procesą, padaryti jį skaidresnį ir aiškesnį nuspręsta reformuoti visą teritorijų planavimo sistemą iš esmės. Naujos redakcijos TPĮ koncepcijoje (Naujos redakcijos Lietuvos respublikos teritorijų planavimo įstatymo koncepcija 2010) akcentuotos pagrindinės probleminės sritys (1 pav.), susijusios su teritorijų planavimu.

1 pav. TPĮ koncepcijoje pateikiamos probleminės iki 2014 m. galiojusio TPĮ sritys (sudaryta autoriaus pagal TPĮ koncepciją 2010)

Siekiant spręsti šias problemas, koncepcijoje numatyta aibė pakeitimų, susijusių su TPĮ tobulinimu. Visų pirma iškeltas tikslas supaprastinti teritorijų planavimo procesą, tuo pačiu užtikrinti sisteminių planavimo problemų sprendimą, visų teritorijų planavimo dokumentų sprendinių sistemiškumą, skirtingų planavimo lygmenų dokumentų suderinamumą ir abipusį poveikį, apibrėžti visuomenės interesą teritorijų planavimo srityje, numatyti jo užtikrinimui būtinas priemones, užtikrinti tvarų gamtinės ir antropogeninės aplinkos, visuomenės ir jos gyvenimo bei veiklos sąlygų vystymąsi išsaugant gyvąją gamtą ir vertingą kraštovaizdį. Taip pat matyti, kad įstatymų leidėjas tikėjosi pagerinti teritorijų planavimo procesą, – padaryti jį labiau vientisą ir aiškesnį, operatyviau reaguojantį į vykstančius pokyčius ir mažinti finansines, žmogiškųjų išteklių ir laiko sąnaudas.

Šiems tikslams įgyvendinti buvo pasirinkti įvairūs koncepcijoje nurodyti metodai (uždaviniai).

1 lentelė. Teritorijų planavimo įstatymo koncepcijos uždaviniai (sudaryta autoriaus pagal TPĮ koncepciją 2010)

Metodai	**Uždaviniai**
1	2
Struktūrinis	Apibrėžti teritorijų planavimo ir sprendimų priėmimo lygmenis, teritorijų planavimo dokumentų rūšis bei atvejus, kada privaloma rengti teritorijų planavimo dokumentus, remiantis užsienio šalių patirtimi teritorijų planavimo srityje.
Kompetencinis	Valstybės ir savivaldybių kompetencijų atskyrimas rengiant ir tvirtinant teritorijų planavimo dokumentus. Nustatyti numatomų teritorijų planavimo dokumentų teisinę galią, pažymint kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių didesnę teisinę galią, nei specialiojo teritorijų planavimo dokumentų sprendinių.
Integracinis	Panaikinti prielaidas, prieštaravimus tarp skirtingų įstatymų, kurie reglamentuoja teritorijų, strateginio ir specialiojo planavimo procesus. Sisteminti teritorijų socialinio ir ekonominio vystymo, žemėnaudos ir kraštovaizdžio planavimą.
Metodinis	• Įtvirtinti daugiafunkcio žemės naudojimo principą zonuojant planuojamą teritoriją pagal jos naudojimo ir apsaugos prioritetus; • atskirti urbanizuotų ir neurbanizuotų teritorijų planavimo procedūras; • supaprastinti ūkinės veiklos reglamentavimą (ypač neurbanizuojamose teritorijose); • užtikrinti urbanizuotų ir naujai urbanizuojamų teritorijų plėtros kompleksiškumą;

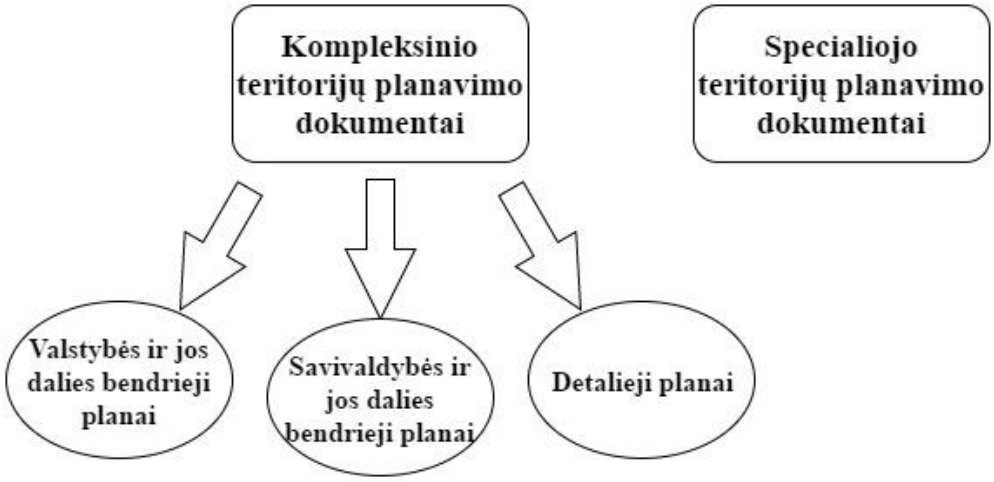
1 lentelės tęsinys

1	2
	• atskirti teritorijų planavimą nuo žemėvaldų ar kito specializuoto projektavimo; • nustatyti aiškesnį visų lygių teritorijų planavimo dokumentų sprendinių tarpusavio santykį ir galiojančių teritorijų planavimo dokumentų sprendinių **keitimo principus.**
Organizacinis	Paspartinti teritorijų planavimo dokumentų rengimo etapą: optimizuoti šiuo metu viena kitą dubliuojančias strateginio pasekmių aplinkai vertinimo, sprendinių poveikio vertinimo, poveikio visuomenės sveikatai vertinimo procedūras; diferencijuoti teritorijų planavimo viešumą užtikrinančias procedūras pagal planavimo lygmenis ir planų rūšis, patikslinti pasiūlymų teikimo ir sprendinių apskundimo tvarką; nustatyti išankstinių planavimo sąlygų atsisakymo tikslingumą.
Politinis	Apibrėžti visuomenės intereso teritorijų planavimo srityje turinį ir įgyvendinimą ir, siekiant panaikinti prielaidas korupcijai, sudaryti sąlygas perkelti planavimo procesą į elektroninę erdvę, užtikrinti demokratinio planavimo principų (planavimo viešumo, bendradarbiavimo, viešojo ir privataus sektorių partnerystės, subsidiarumo, tvarios raidos) taikymą.
Ekonominis	Sudaryti sąlygas šalies investicinio patrauklumo ir konkurencingumo didinimui bei užtikrinti, jog nekilnojamojo turto savininkų, valdytojų ir naudotojų teisės vykdyti veiklą nebūtų nepagrįstai ribojamos.

Visi 1 lentelėje pateikti metodai apima platų spektrą keliamų uždavinių ir buvo reikšmingi vykdant teritorijų planavimo reformą.

1.2. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pokyčiai

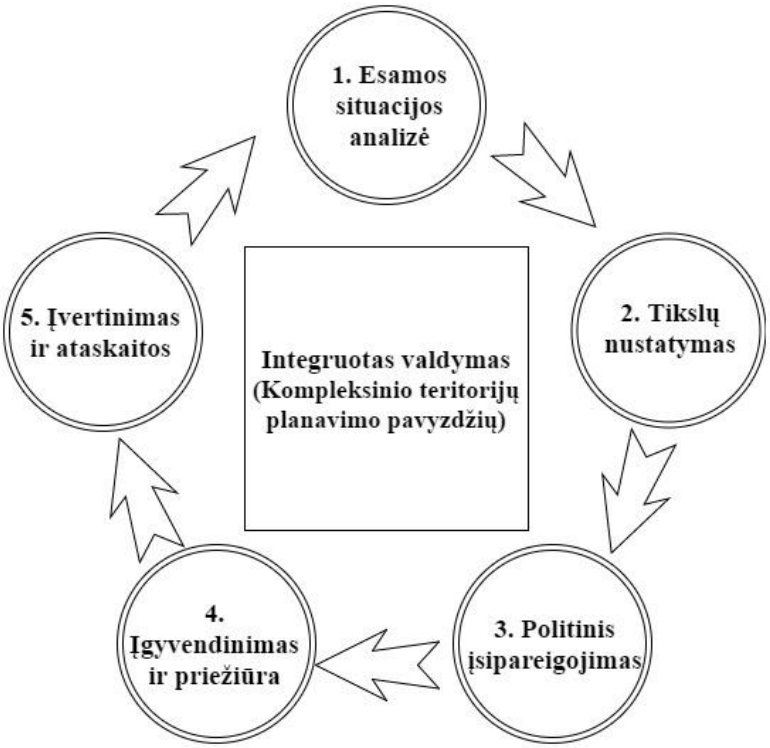
Naujos redakcijos TPĮ koncepcijoje numatyta pakeisti iki 2014 m. sausio 1 d. galiojusį TPĮ. Įgyvendinus naują reformą teritorijų planavimo dokumentų sistemą sudaro dvi dokumnetų rūšys, t.y. kompleksinio ir specialiojo teritorijų planavimo dokumentai (2 pav.).

2 pav. Teritorijų planavimo dokumentų rūšys (sudaryta autoriaus pagal TPĮ 2013)

Analizuojant parengtus teritorijų planavimo projektus, nesunku pastebėti, kad įvairių teritorijų planavimo procesas yra kompleksinis. Jis susideda iš: strateginio planavimo (priemonių planas) ir teritorijų planavimo. Neišskiriant planavimo miesto, rajono ar valstybės lygmeniu, tai yra sudėtinga ir dinamiška sistema. Vienas iš svarbiauių teritorijos planuotojo uždavinių – suplanuoti teritoriją bei aplinką, kuri būtų palanki visuomenei ilgalaikėje perspektyvoje. Šios užduoties įvykdymas būtų sudėtingas, neišskiriant strateginių teritorijos plėtros tikslų ir galimybių. Juolab, jog reikalavimai teritorijos valdymui auga, privalu atsižvelgti į daugybę teisės aktų, ES direktyvų, įstatymų. Priimant sprendimus dėl darniosios teritorijų plėtros, yra išskirtinai svarbus strateginis teritorinis planavimas (Bardauskienė 2008). Čia strateginis planavimas suprantamas kaip metodas, leidžiantis pasiekti užsibrėžtų tikslų per teritorijų plėtros valdymą (Bivainis 2007). Todėl strategiją galima apibūdinti kaip išeities tašką, nuo kurio prasideda teritorijų plamavimo dokumento įgyvendinimas. Formaliai strateginio planavimo esmę išreiškia nuolatinis grėsmių ir galimybių, išorinių bei vidinių pranašumų bei trūkumų išskyrimas, siekiant priimti kuo geresnius sprendimus pasinaudoti galimybėmis ir išvengti grėsmių. Taigi, pažymėtina, jog strateginis planavimas ir teritorijų planavimas yra vienas nuo kito neatsiejami dokumentai, t.y. parengti kompleksinio teritorijų planavimo dokumentai savo turiniu turi būti suderinti su strategija, kaip pasiekti iškeltus tikslus.

Europos Sąjungos (ES) darnaus vystymosi strategijos siūlomame modelyje (2009) „Integruotas valdymas: siekiant darnaus savivaldybių ir regionų vystymosi“ planavimas ir uždavinių įgyvendinimas susideda iš penkių pagrindinių žingsnių, kurie kartojami pagal tam tikrą ciklą. Šį modelį galima pritaikyti ir galiojančiai Lietuvos teritorijų planavimo sistemai (3 pav.).

3 pav. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo sistemos schema (sudaryta autoriaus pagal Integrated management... 2009)

Ciklas pradedamas nuo tinkamos esamos situacijos apžvalgos, kuri šiuo atveju atliekama rengiant ir ruošiant bendrąjį planą. Šiame dokumente numatomi ir tolimesni etapai, t.y. nustatomi prioritetiniai tikslai, remiantis esamos situacijos apžvalga. Būtent šiame etape turi būti nustatomi pagrindiniai tikslai, rodikliai bei siektinos jų reikšmės tam, jog vėlesniuose etapuose įgyvendinimas ir stebėsena taptų paprasčiau suvokiami. Svarbu nepraleisti politinio įsipareigojimo etapo, t.y. kad savivalda prisiimtų atsakomybę už bendrojo plano vykdymą ir įgyvendinimą (šiam uždaviniui pasiekti reiktų paminėti, jog savivalda turėtų pasirūpinti strateginio bei priemonių planų parengimu ir derinimu su bendrojo plano uždaviniais). Jei šie žinginiai atlikti tinkamai, sumažėja rizika, jog bus susidurta su sunkumais kitame, tikslų įgyvendinimo, etape. Šis etapas vykdomas rengiant specialiuosius, detaliuosius, strateginius, priemonių planus bei išduodant statybų leidimus. Paskutinis sistemos žingsnis – **įvertinimas ir ataskaitos parengimas** (BP sprendinių stebėsenos ataskaita), kurioje turi būti apžvelgiami proceso pasiekimai ir galimi trūkumai. Programos vertinimas ir ataskaitos parengimas vykdomas tam tikru pasirinktu ciklu, t.y. kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos turinio ir stebėsenos atlikimo tvarkos apraše (toliau stebėsenos apraše) (2014) reglamentuota, jog Savivaldybės ir vietovės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių

įgyvendinimo stebėsenos ataskaitos rengiamos kasmet ir ne rečiau kaip kas 2 metus viešinamos planavimo organizatoriaus tinklalapyje (savivaldybės ar Aplinkos ministerijos). Svarbu, jog šioje sistemoje reikalingas stiprus organizacinis valdymas, kad savivalda ir suinteresuota visuomenė veiktų išvien ir siektų bendro tikslo – darnesnio vystymosi (Integrated management... 2009).

Remiantis šiuo modeliu, galima daryti prielaidą, jog tinkamai atliktas įvertinimas ir parengta ataskaita nusprendžia, kaip bus tęsiamas ciklas, šiuo atveju ar BP sprendiniai bus koreguojami, keičiami, ar ciklas tęsis nuo 4 etapo – įgyvendinimo. Tokiu būdu būtų sprendžiama koncepcijoje minima problema, stebėsena (monitoringas) ir sprendinių įvertinimas leidžia laiku reaguoti į kintančias ekonomines, ekologines, socialines tendencijas, o tai reiškia – užtikrinti darnią teritorijų plėtrą.

2. KOMPLEKSINIO TERITORIJŲ PLANAVIMO DOKUMENTŲ STEBĖSENA

2.1. Stebėsenos samprata ir reikšmė teritorijų planavimui

Stebėsena (monitoringas) tarptautinių žodžių žodyne apibrėžiamas kaip ilgalaikis kokio nors reiškinio stebėjimas (Tarptautinių žodžių žodynas 2013). Būtent teritorijų plėtra yra nuolat kintantis reiškinys, kuris reikalauja pastovios stebėsenos ir vertinimo.

Stebėsenos esmė – teritorijos ekonominės, ekologinės, socialinės būklės vertinimas, BP sprendinių įgyvendinimo akcentavimas, teritorijų plėtros, duotuoju laiko momentu, analizė.

Stebėsenos tikslas – suteikti BP planuotojams ir vykdančioms institucijoms visapusišką, tikslią informaciją apie sprendinių įgyvendinimą.

Stebėsenos uždaviniai (Stebėsenos aprašas 2014):

- nuolat kaupti ir analizuoti informaciją apie kompleksinių teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimą;
- stebėti ir analizuoti teritorijos raidos tendencijas ir jų įtaką kompleksinių teritorijų planavimo dokumento sprendinių įgyvendinimui;
- periodiškai rengti kompleksinių teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo ataskaitas;
- supažindinti visuomenę su kompleksinių teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos rezultatais.

Šių uždavinių įgyvendinimas sudaro sąlygas vykdyti teritorijų planavimo aplinkos pokyčių vertinimą ir tobulinti teritorijų planavimo dokumentų sprendinius.

Bendrąja prasme teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsena – tai kiekybinių ir kokybinių pokyčių stebėjimas nustatytu laiko momentu bei jų vertinimas siekiant darnios teritorijų plėtros.

Planavimo kokybės interneto svetainė sukurta 2001 metais ir skirta dalintis informacija apie Naujosios Zelandijos išteklių valdymo įstatymo bei su juo susijusių planų politikos, įgyvendinimui taikomų metodų bei taisyklių patirtimi. Šiame tinklapyje pateikiama informacija apie šalies patirtį vertinant ir stebint planų vykdymą, efektyvumą ir priežiūrą (Policy and plan... 2013)

Išteklių valdymo įstatymas apibrėžia jau aptartą ciklinį modelį „planas – įgyvendinimas – stebėjimas – išvados“. Čia pabrėžiama, jog būtent tokia politikos ir plano efektyvumo stebėsena leidžia nustatyti, kaip gerai planai veikia praktiškai. Kalbant apie stebėseną akcentuojama, jog svarbu išskirti stebėsenos ataskaitos tikslą (Policy and plan... 2013):

a) Stebėsenos ataskaita - tai priemonė atsiskaityti visuomenei (parodyti, jog pasiekėte užsibrėžtus tikslus ir plėtra vykdoma efektyviai);

b) Stebėsenos ataskaita skirta sistemos tobulinimui;

c) Stebėsenos ataskaita skirta įgyvendinti abu tikslus.

Rengiant stebėsenos sistemą galima išskirti tam tikrus procesus, kuriuos reikia įgyvendinti, siekiant, jog priežiūros priemonės būtų veiksmingos:

1. Aiškus tikslo ir uždavinių nusakymas; žinoma, kas ir kodėl bus stebima;
2. Rodiklių nustatymas; aktualių rodiklių nagrinėjamai sistemai parinkimas ir jų analizė siekiant nustatyti plano baigtumą ir kaip veiksmingai buvo įgyvendinti iškelti tikslai.
3. Plėtojama metodika; aiškiai apibrėžiamas stebėsenos vykdymas, kaip ir kokiais būdais atliekama analizė;
4. Atitinkamų duomenų rinkimas; žinant tyrimo kryptis ir tikslus, reikiamus rodiklius bei informaciją, reikalingą efektyviai stebėsenai, būtina užtikrinti informacijos pasiekiamumą bei kaupimą;
5. Pastovią planų įgyvendinimo stebėseną; siekiant užtikrinti efektyvų sistemos darbą tikslinga ataskaitas rengti tam tikru ciklu, nuolat vertinant kintančias tendencijas;
6. Įgyvendinimo politikos keitimas, jei būtina.
7. Stebėsenos ataskaitos parengimas ir įvertinimas nurodo, ar galiojantį kompleksinį planą reikia koreguoti, keisti ar palikti galioti.

Jeigu rengiant stebėsenos sistemą visi etapai įgyvendinti tiksliai ir nėra reglamentavimo spragų ir prielaidų stebėseną atlikti netinkamai, teritorijų planavimas tampa prižiūrimas, suteikiamos galimybės problemines sritis pastebėti laiku, keisti teritorijų planavimo dokumentus arba jų įgyvendinimo priemonių sudėtį. Taip pat galima atlikti koregavimą priklausomai nuo pastebėtų esminių teritorijos vystymosi pokyčių ar pasikeitusių prioritetinių sričių. Be to viešai paskelbiant stebėsenos ataskaitas, suteikiama galimybė supažindinti visuomenę su teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo rezultatais.

.

2.2. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų stebėsenos sistema

Įsigaliojęs stebėsenos aprašas (2014) sukonkretino stebėsenos ataskaitos turinį, apibrėžė atlikimo tvarką bei įvedė rodiklių stebėsenos sistemą. Rodiklių sistemos, kaip planavimo instrumentai, Lietuvoje buvo taikomos retai ir paprastai tai buvo vienkartinio naudojimo, o ne stebėsenos tipo (t.y. tęstinės) sistemos (Juškevičius 2005). Juolab rodiklių sistema, kaip privalomųjų reikalavimų sistema, pirmą kartą taikyta nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje (2011), kurioje taikomas analogiška

sistema, susidedanti iš rodiklių bei priemonių plano reikiamiems įverčiams pasiekti. Tačiau šioje strategijoje vadovaujamasi Europos Sąjungos nurodytomis siektinomis rodiklių reikšmėmis.

Stebėsenos apraše (2014) nurodoma, jog Savivaldybės ir vietovės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos ataskaitos rengiamos kas metus ir ne rečiau kaip kas 2 metus viešinamos planavimo organizatoriaus tinklalapyje, tačiau iš parengtų bendrųjų planų įvairiose savivaldybėse tik keletas įgyvendina šį aprašo punktą. Dėl šio esminio trūkumo prarandama galimybė stebėti bendrojo plano sprendinių įgyvendinimo kitimą ir vertinti, ar BP atitinka aktualias miestui ar rajonui problemas, ir padeda jas spręsti, taip pat vertinti pokyčiai yra teigiami ar neigiami.

Vilnius yra vienas iš miestų, rengusių miesto bendrojo plano sprendinių ataskaitas kiekvienas metais ir skelbiančių jas viešai iki stebėsenos aprašo įsigaliojimo. Analizuojant Vilniaus miesto bendrojo plano, kuris galiojo iki 2015 m. sausio 1 d., tačiau po naujo TPĮ redakcijos pakeitimo galioja neterminuotai, stebėsenos ataskaitas, kurios atliktos 2007-2012 m., 2007-2013 m., 2007-2014 m. laikotarpiu, analizuota, į kokias problemines vietas atkreipiamas dėmesys ir ar ataskaitos parengtos prieš ir po stebėsenos aprašo įsigaliojimo skiriasi. Pastebėta, jog kalbant apie visas miesto BP dalis, probleminės vietos ir akcentuojami prioritetiniai taškai nesikeičia eilę metų, taip pat įsigaliojus stebėsenos aprašui (2014) nekito ir ataskaitos stuktūra, o tai atrodo pirminiai dalykai, turėję atspindėti pasikeitusią stebėsenos sistemą.

2014 m. stebėsenos ataskaitoje nurodyta, jog iš visų BP sprendinių įgyvendinti yra tik 43 % ir BP sprendinių keitimas nėra būtinas, o įgyvendinti juos galima kito lygmens teritorijų planavimo dokumentais ir vėliau stebėsenos ataskaitos nebuvo rengiamos. Tačiau 2016 m. balandžio 28 d. savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu inicijuojamas BP sprendinių keitimas pabrėžiant, jog vadovaujamasi 2014 m. Vilniaus miesto teritorijos BP išvadomis. Keičiant BP nurodyta, jog tikslinga jį papildyti ilgalaikiais darnaus miesto plėtros kriterijais ir rodikliais bei bendrojo plano erdviniais duomenimis, parengtais pagal teritorijų planavimo erdvinių duomenų specifikaciją. Tai reiškia, jog Vilniaus miestas siekia modernizuoti visą teritorijų planavimo rengimo bei stebėsenos sistemą ir pritaikyti ją įsigaliojusiam tvarkos aprašui neatsižvelgiant į tai, jog sprendiniai buvo įgyvendinti tik 43 %.

Įsigaliojus stebėsenos aprašui sistema susideda iš trijų reikšminių dalių (Stebėsenos aprašas 2014):

- Priemonių plano;
- Rodiklių metinių reikšmių;

- Kitos informacijos, kuri, planavimo organizatoriaus nuomone, aktuali teritorijų planavimo dokumento įgyvendinimui.

Ši ataskaitoje pateikiama informacija turi užtikrinti tinkamą ir informatyvią teritorijų planavimo dokumentų vertinimą, tačiau pilnaverčius duomenis sunkiai pavyksta surinkti dėl stebėsenos sistemos trūkumų, kurie detaliau aptariami kituose skyriuose.

2.2.1. Priemonių plano, kaip sudėtinės stebėsenos ataskaitos dalies, reikšmė

Priemonių planą galima laikyti tam tikra strategija, kuri skirta artimiausiems tikslams įgyvendinti, atsižvelgiant į savivaldybės vidutinės trukmės ir ilgalaikius tikslus, misiją ir situacijos analizę (Kaip praktiškai įgyvendinti... 2007).

Priemonių plano įtraukimo į teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo ir stebėsenos sistemą naudą galima apibūdinti palyginant skirtingais situacijų valdymo pavyzdžiais, kai sistema valdoma parengiant priemonių planą ir be jo (2 lentelė). Sudarytas sistemingas priemonių įgyvendinimo planas padeda išvengti krizinių situacijų, kurios gali iškilti tinkamai neprižiūrint ir neplanuojant teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo.

2 lentelė. Priemonių plano naudą apibūdinantys veiksniai (sudaryta autoriaus)

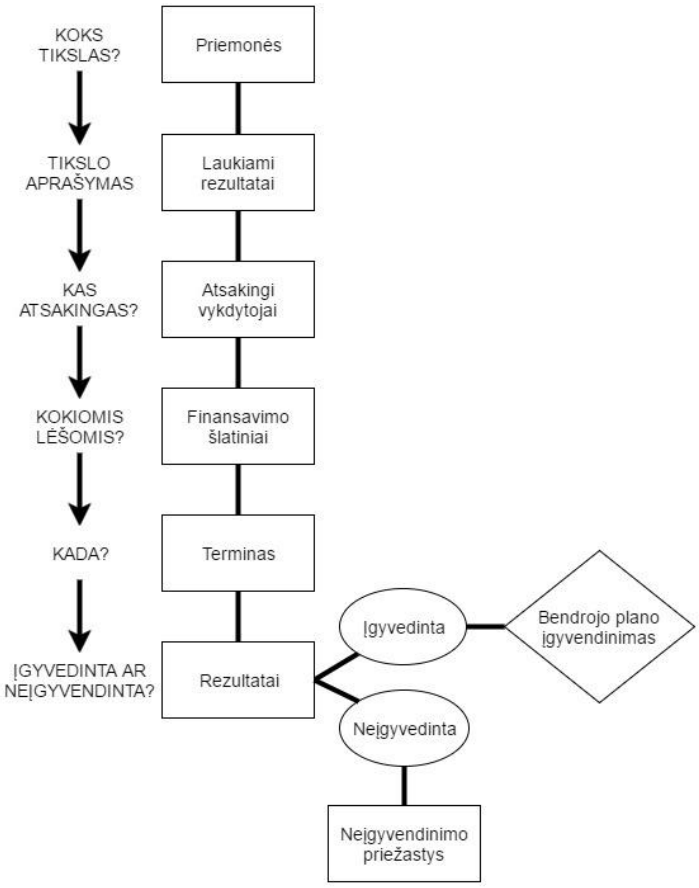
Priemonių planas	**Be priemonių plano**
Planuoji, numatai veiksmus.	Reaguoji į iškilusias problemas.
Veiki.	Reaguoji.
Numatai, kaip išvengti galimų problemų.	Sprendi iškilusias problemas.
Skatini iniciatyvą veikti kartu numatant, kas už kokias priemones atsakingas	Nesant atsakingo asmens/institucijos priemonę sudėtinga įgyvendinti.
Sistema valdoma, lengva priežiūra	Sistema sudėtingai valdoma ir prižiūrima.
Žiūri į ateitį, matai perspektyvą, gali nurodyti veiklos kryptis	Gali įvertinti tik šiandieninę situaciją, šios dienos problemas.
Sistemingai judi pirmyn.	Sprendžiamos šiandieninės problemos
Veiki organizuotai.	Veiki chaotiškai.
Koordinuoji veiksmus.	Veiksmai nekoordinuoti, sistema neprižiūrima

Efektyvus planavimas – tai procesas, jo pagrindas ne plane, o pačiame procese. Kad planavimas būtų efektyvus, jis turi sudaryti tam tikrą sistemą, tam reikia nustatyti (Čiegis ir kt. 2005):

- Tikslą;
- Veiklos kryptis;
- Išteklius.

Prie šių elementų, sistemoje reiktų nurodyti **atsakingą instituciją**, jog nepasiekus tikslo būtų aišku, kieno atsakomybė buvo šį tikslą pasiekti ir būtų galima atsakyti į klausimą: „Kodėl rezultatas neigiamas?“. Taip pat sistemoje turi būti aiškiai nurodytas **terminas**, racionalus laiko tarpas, kuris nustatomas ruošiant priemonių planą ir įvertinama, kokių laiko sąnaudų reikia tikslui pasiekti. Žinant visus šiuos punktus, planavimas įgauna sistemiškumą, apibrėžtumą, nustatomi prioritetai ir priemonių įgyvendinimo eiliškumas.

Teritorijų planavime bei jo stebėsenoje sistemingo planavimo punktus atitinka priemonių planas. Jis teritorijų planavimo sistemoje pagal 3 pav. yra ne tik viena iš bendrojo plano sprendinių įgyvendinimo priemonių, tačiau ir sudėtinė stebėsenos ataskaitos dalis. Pagrindinis principas, kuriuo remiantis rengiamas priemonių planas, tai BP tikslų įvardijimas, laukiamų rezultatų, atsakingų institucijų, finansavimo šaltinių bei terminų nustatymas (4 pav.).

4 pav. Priemonių plano sudėties principinė schema (sudaryta autoriaus pagal Stebėsenos aprašą 2014)

Atsižvelgiant į 4 pav. pateiktą schemą, galima teigti, jog jeigu teisingai nustatomi tikslai, parenkami racionalūs terminai, nustatomos atsakingos institucijos, priemonių plano įgyvendinimas yra sistemingas procesas ir rengiant ataskaitą nustatomas tik faktas, ar priemonė įgyvendinta ar ne.

2.2.2. Rodikliai naudojami stebėsenos sistemose

Rodiklis - tai dydis, kuris suteikia galimybę laiku pastebėti problemą ar analizuoti jos būklę. Jo tikslas yra suteikti informaciją, kaip veikia sistema, jei pastebima problema, rodiklis leidžia nustatyti, kokia kryptimi reikia šią problemą spręsti. Rodiklių sistema tampa efektyvi ir naudinga tuomet, kai ji tampa miesto, regiono ar šalies problemų ir tikslų išvestine, o pasirinkti rodikliai yra reprezentatyvūs ir puikiai iliustruoja nagrinėjamos sistemos būklę (Juškevičius 2005).

Kalbant apie rodiklius svarbu paminėti, jog jie turi būti moksliškai pagrįsti. Parenkant rodiklius būtina metodika, kurioje pateikiama jo koncepcija, nurodoma svarba, matavimo vienetai, duomenų šaltiniai, duomenų rinkimo ir analizės būdai, vertinimo kriterijai ir pan. (Pileckas 2004).

Anot J. Becker (2010), rodikliai dažnai parenkami neatsižvelgiant į jų poveikį darniam teritorijų vystymuisi. Todėl ji siūlo atgalinį susiejimą (*angl. backcasting*), tai reiškia, jog pradedama nuo siekiamo rezultato nustatymo, tada parengiamas jo įgyvendinimo scenarijus. Tai reiškia, jog ruošiant sistemą, žinant, jog stebėsena ir vertinimas bus atliekami analizuojant rodiklių reikšmes, tikslinga jas nustatyti BP rengimo metu ir būtent BP įgyvendinimo priemonių planuose numatyti, kaip tų reikšmių siekti.

Rodiklių sistemos užsienyje teritorijų planavimo sistemos vertinimui naudojamos plačiai. Ne tik kalbant apie teritorijų planavimo dokumentų stebėseną, tačiau ir nagrinėjant darnų teritorijų vystymąsi ar gyvenimo kokybės vertinimą. Vienas pavyzdžių – tai Londono plano, parengto 2011 m., stebėsenos ataskaita, kuri rengiama kasmet. Nagrinėjama ataskaita parengta 2016 m. ir patvirtinta Londono mero. Šio miesto teritorijos vystymosi stebėsenai išskirti 24 rodikliai, apimantys svarbiausias miesto problemines sritis. Kiekvienam iš šių rodiklių nustatyta tiksli siektina reikšmė, kuri kasmet įvertinama. Ataskaitoje pateikiama išsami rodiklių analizė, kurioje kiekvienas iš 24 rodiklių nagrinėjami detaliai, t.y. analizuojamos metinės kaitos tendencijos, teigiama/neigiama rodiklio pokyčio įtaka, numatoma tolimesnė rodiklio analizė. Taip pat struktūriškai ataskaitoje pateikiama rodiklių suvestinė, ar rodiklių reikšmės pasiektos ar ne, taip išskiriamos prioritetinės sritys, kurioms reiktų skirti daugiau dėmesio. Efektyviai teritorijos plėtros analizei dalis rodiklių nagrinėjami ir grafiškai, toks nagrinėjimas leidžia vizualiai vertinti įvairių sistemos dalių tendencijas (London plan... 2016).

Kalbant apie rodiklių tikslų įvardijimą Europos Sąjungos darnaus regionų vystymosi leidinyje pateiktas sektinas Švedijos Vekšės miesto pavyzdys, kuris pagrįstas ilgalaikių ir trumpalaikių tikslų

sukonkretinimu. Vekšės miestas turi ilgametę patirtį įgyvendinant aplinkosaugos valdymo sistemą. Šia sistema gamtos resursai yra valdomi tokiu pačiu principu, kaip ir finansiniai ištekliai, tikslai yra sukonkretinami, atsakingos institucijos turi pateikti priemones tikslų įgyvendinimui. Vekše miestas šį pavyzdį siekia pritaikyti ne tik finansų ar aplinkosaugos valdymo tinke. Tikslas – sukurti rodiklius įvairioms grupėms, kurie būtų išmatuojami ir tikslūs, tokiu būtų rodikliai tampa paprasčiau suderinami su turimu biudžetu. Socialiniai rodikliai Vekšės mieste jau egzistuoja ir jie yra prižiūrimi, pvz. jaunimo nedarbingumo lygis (%) ir rodikliams jau yra nustatytas įgyvendinimo terminas (Integrated managment...2009).

Taip pat apstu teorijų apie rodiklių parinkimą ar jų aktualumą ir vertinimą kalbant apie darnią plėtrą. Kadangi TPĮ nurodyta, jog teritorijų planavimo dokumentų pagrindinis tikslas yra užtikrinti darnią teritorijų plėtrą, galima vadovautis moksline medžiaga, kuri pateikiama rodiklių analizei siekiant darnios plėtros.

Pirmiausia rodikliai gali būti klasifikuojami pagal nagrinėjamą temą, taigi pagal darnios plėtros principus rodikliai klasifikuojami į:

- Aplinkosauginius;
- Ekonominius;
- Socialinius.

Galima rodiklius grupuoti į pagrindinius ir tarpusavyje susijusius (Spangenberg 2002). Šioje mokslinėje publikacijoje pagrindiniai rodikliai skirstomi į ekonominius, socialinius, aplinkos ir institucinius. Susijusių kategorijai priskiriami socialiniai-ekonominiai, socialiniai-aplinkos, ekonominiai-instituciniai, socialiniai-instituciniai ir aplinkos-instituciniai.

Rodikliai gali būti skirstomi į pradinius rodiklius (*angl. baselines*) ir siekiamus rodiklius (*angl. targets*), kurie išreiškiami kiekybiškai. Pradiniai rodikliai rodo pradinę teritorijos būklę prieš teritorijų planavimo dokumento įgyvendinimo pradžią, teritorijų planavimo atveju tai gali būti apibrėžiama kaip esama teritorijos būklė. Siekiami rodikliai nustatomi tam tikram laiko tarpui, per kurį turi būti pasiektos reikšmės (pvz.10 metų). Jie rodo galutinę programos įgyvendinimo padėtį tam tikru laiko momentu (pvz. kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo stebėsenos atveju tikslai kas 2 metus). Pagal siekiamus rodiklius įgyvendinimo metu matuojama kokia yra veiksmų programos įgyvendinimo pažanga (Priežiūros rodiklių...2007).

Lietuvos mokslininkai (Burinskienė 2000) taip pat rekomenduoja pasirinkti rodiklius, kurie būtų:

- Išmatuojami (išreiškiami skaičiais, procentais, koeficientais);

- Rodikliai, kurių duomenys oficialiai publikuojami (žinoma duomenų rinkimo metodologija, vartotos sąvokos, apibrėžimai).

S. L. Huangas ir kt. (1998) skirsto rodiklius į prognostinius ir retrospektyvinius. Prognostinis rodiklis teikia tiesioginę informaciją apie ateities būseną bei susijusių socialinių ir ekonominių ir aplinkos rodiklių pokyčius. Retrospektyvinis rodiklis rodo raidos tendencijas.

Rodiklius galima skirstyti ir pagal reikšmingumo lygį:

• bendrieji Europos rodikliai, pateikiami Europos Sąjungos direktyvose ar kituose reikšminiuose dokumentuose;

• svarbiausieji nacionaliniai ir regioniniai rodikliai, pvz., darnaus vystymosi strategijoje;

• suinteresuotųjų grupių rodikliai - rodikliai, nagrinėjantys tam tikrą lokalią sistemą, tarkim, organizacijos vertinimui naudojami rodikliai;

• vietiniai, administracinį rajoną ir miestą apibūdinantys rodikliai - tokie rodikliai, kurie apibūdina konkrečią lokalaus administracinio vieneto būklę;

• bendruomenės rodikliai.

Pažymėtina, jog būta daug bandymų sudaryti tokį rodiklių rinkinį, kuris geriausiai perteiktų miesto darną. Tačiau sukurta daug įvairių rodiklių rinkinių. Siūloma tokia rodiklių sistemų klasifikacija (Tweed 2000):

• daug paprastų rodiklių;

• keli sudėtiniai rodikliai;

• sudėtinių ir paprastų rodiklių derinys.

Siekiant visapusiškos sistemos stebėsenos tikslinga taikyti pastarąją rodiklių sistemą, kurioje būtų pateikiami pagrindiniai (sudėtiniai) rodikliai, geriausiai atspindintys ir turintys didžiausią vertę bei paprasti (pagalbiniai) rodikliai, suteikiantys bendrąją informaciją, kuri naudojama kaip pagalbinė racionaliam įvertinimui. Būtent toks principas siūlomas ir ISO 37120:2014 tarptautinės standartizacijos organizacijos siūlomame standarte, jame yra pateikiami pagrindiniai rodikliai, kurių kiekvienas turi išreikštą papildomą rodiklį, sudarantį A grupės sitemą, bei pagalbiniai B grupės rodikliai, suteikiantys papildomos bendros informacijos apie tam tikro rodiklio kiekybinę išraišką.

Rodiklių tipai priklauso nuo sistemos, kuriai yra atliekama stebėsena, tipo, tačiau yra tam tikri bruožai, kurie apibrėžia gerą rodiklį, nepriklausomai nuo to, kokia sistema nagrinėjama (Characteristics of... 2006)

- Efektyvūs rodikliai yra aktualūs; jie nurodo apie sistemą tai, kas yra reikalinga;
- Efektyvūs rodikliai yra suprantami; net ir ne ekspertai turi juos suprasti;

- Efektyvūs rodikliai turi būti patikimi; informacija, kurią nurodo rodiklis, turi nepalikti vietos interpretacijoms;
- Efektyvūs rodikliai yra pagrįsti pasiekiamais duomenimis; turi būti galimybė rinkti informaciją rodikliams vertinti ir analizuoti reikiamu laiko momentu.

Rodikliai gali būti naudingi kaip pagalbinė informacija įvertinti tam tikroms sąlygoms, kurios negali būti apibrėžiamos skaitine reikšme. Tarkim, sunku išmatuoti gyvenimo kokybę mieste, nes ji apibrėžiama daugybe skirtingų sąlygų, be to, žmonės gali turėti skirtingą nuomonę apie tai, kas yra svarbiausia, kalbant apie gyvenimo kokybę. Tačiau galima gyvenimo kokybę įvertinti tokiu santykiniu rodikliu, kaip „gyventojų kiekis, turintis elektros tiekimą, %“.

Taigi svarbiausia naudojant rodiklių sistemą yra tinkamai parinkti ir sudaryti rodiklių sistemos tipą, nustatyti rodikliams keliamus tikslus, juos klasifikuoti ir nustatyti siektinas reikšmes. Tokiu atveju teritorijų planavimas įgauna tam tikras gaires, rodikliai tampa ne tik tendencijų stebėjimo priemone, bet ir padeda kryptingai siekti iškeltų tikslų.

2.2.3. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų stebėsenai naudojami rodikliai

Nuo 2014 m. įvykusi teritorijų planavimo reforma kardinaliai pakeitė BP stebėsenos sistemos įgyvendinimą, t.y. pradėti kaupti ir stebėsenoje vertinti rodikliai. Šiam tikslui sukurta inovatyvi Teritorijų planavimo stebėsenos informacinė sistema (toliau TPSIS), turėjusi palengvinti, sukonkretinti bei greičiau ir kokybiškiau valdyti valstybės teritorijų planavimo procesus. Taip pat šioje sistemoje kaupiami ir pateikiami rodikliai, reikalingi kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo stebėsenai.

Rodiklių sąrašas skirtingo lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų stebėsenai yra skirtingas. Stebėsenos apraše pateikiami rodikliai yra skirstomi į penkias grupes, kurie turi užtikrinti darnią teritorijų plėtrą (5 pav.).

5 pav. Stebėsenos apraše pateikiamų rodiklių klasifikavimas (sudaryta autoriaus pagal Stebėsenos aprašas 2014)

Pateikiamoje schemoje matoma, jog teritorijų planavimo dokumentų stebėsena paremta darnios plėtros principais ir pagrindinės rodiklių grupės, vertinant kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimą yra ekonominiai, aplinkosauginiai ir socialiniai. Papildomos dvi grupės – baziniai ir fiziniai rodikliai. Pagal Stebėsenos rodiklių skaičiavimo ir nustatymo taisykles (2014) bazinis rodiklis apibrėžiamas kaip stebėsenos apraše nurodomas ir nustatomas pagalbinis, skaičiumi išreiškiamas stebėsenos rodiklis, kuriuo rodoma bazinė stebėsenos rodiklio reikšmė, nuo kurios turi būti skaičiuojamas procentais ar kitais santykiniais dydžiais išreiškiamo stebėsenos rodiklio pokytis, naudojant pokyčio rodiklį. Bazinis stebėsenos rodiklis gali būti fiksuotasis, kintamasis arba susietasis. Fizinis rodiklis – kiekybiškai išmatuojamas tiesioginis stebimos veiklos rezultatas, pvz. „Renovuotų namų skaičius, vnt.“.

Analizuojant Stebėsenos aprašo (2014) prieduose pateiktų rodiklius bei TPSIS sistemoje esančius rodiklius pastebimas jų nesutapimas. Skiriasi ne tik rodiklių sudėtis, skaičius, bet ir mato vienetai, kuriais rodikliai turėtų būti pateikiami ir analizuojami. Tai sudaro prielaidas netinkamam stebėsenos sistemos darbui ir parodo, jog sistema iki šiol nėra tinkamai sutvarkyta.

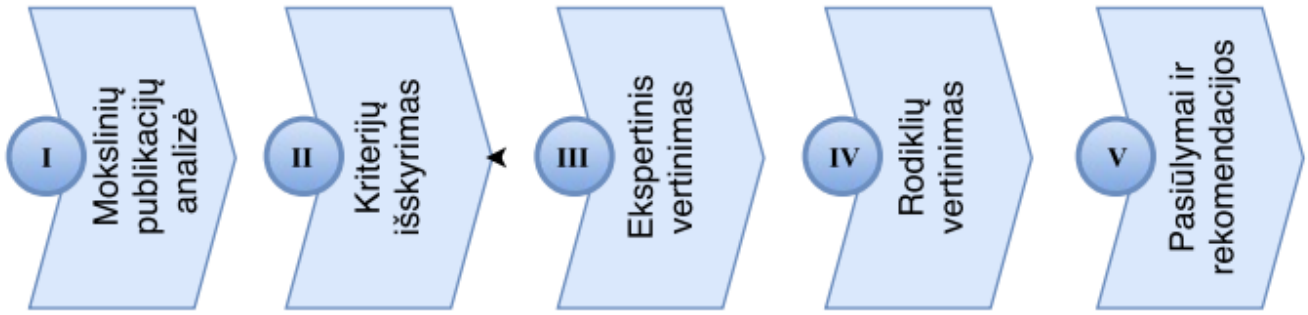
Taip pat pastebėta, jog reglamentuotas tik rodiklių reikšmių teikimas, tačiau nėra apibrėžtos siektinos reikšmės ir ataskaitose pateikiami tik metiniai rodiklių duomenys. Siekiant efektyvesnės stebėsenos, kaip jau aptarta 2.2.2. skyriuje, rengiant ar koreguojant BP sprendinius visų pirmą turėtų būti nustatomos pradinės rodiklių reikšmės BP rengimo metu bei siektinos jų reikšmės praėjus tam tikram

laikotarpiui. Tai reiškia, jog tikslinga atlikti detalų stebėsenai naudojamų rodiklių vertinimą pagal tam tikrą metodiką.

3. KOMPLEKSINIO TERITORIJŲ PLANAVIMO DOKUMENTŲ ĮGYVENDINIMO STEBĖSENOS VERTINIMO METODOLOGIJA

Mokslinėje literatūroje nepateiktas modelis, kuris nusakytų, kaip vertinti teritorijų planavimo stebėsenos efektyvumą. Priemonių plano vertinimas gali būti atliekamas analizuojant išskirtų priemonių atitikimą BP keliamiems tikslams bei priemonių įgyvendinimą. O rodiklių vertinimui nėra pateiktos vienareikšmiškos metodikos. Be to, rodiklių vertinimas yra sudėtingas procesas, nes rodiklių sudėtis, pateikimas, praktinis pritaikymas yra individualus kiekvienai nagrinėjamai sistemai, be to rodiklių vertinimo metodikos sukūrimas turi apimti bendrus principus, kurie priimtini kaip prioritetiniai.

Visų pirma siekiant įvertinti rodiklius, tikslinga parengti metodiką, kurios pagrindu bus atliekamas tyrimas. Ši metodika gali būti apibūdinama kaip sisteminė procedūra, susidedanti iš nuosekliai atliekamų veiksmų (6 pav.). Pirmiausia atliekamos mokslinės literatūros analizė, pagal kurią išskiriami reikšmingiausi kriterijai. Tuomet išskirti kriterijai ranguojami ir vertinami ekspertų vertinimo metodu ir remiantis gautais rezultatais gaunami kriterijų svoriai, pagal kuriuos sudaroma vertinimo skalė. Galiausiai pagal pateiktus rezultatus pateikiamos išvados, kaip būtų galima tobulinti esamą sistemą. Visų šių etapų nuoseklus atlikimas leidžia įvertinti rodiklių sistemą, pastebėti jos trūkumus bei pateikti racionalius pasiūlymus jos tobulinimui.

6 pav. Rodiklių vertinimo veiksmų eiliškumo schema (sudaryta autoriaus)

Nustatant rodiklių sistemos vertinimo kriterijus, atlikta mokslinės literatūros analizė, kuri pateikiama 2.2.2. skyriuje. Taip apibendrinant mokslinę medžiagą analizuojama užsienio šalių praktika, parenkant ir sudarant rodiklių sistemas. Įvertinus visas rodiklių klasifikacijas, taikymo principus bei taikomus rodiklius išskiriami klasifikatoriai, kurie parenkami kaip prioritetiniai ir tikslingi kuriant bei taikant rodiklių sistemas.

3.1. Stebėsenos sistemos vertinimo kriterijai

Įgyvendinant sprendinių įgyvendinimo stebėsenos rodiklių sistemą reikalinga vertinti rodiklių atitikimą keliamiems uždaviniams bei jų įgyvendinimą remiantis rodiklių teikiama informacija. Taip pat reikalinga vertinti rodiklius atsižvelgiant į jų sudarymo pagrindą, t.y. ar sudarant rodiklių sistemą, buvo pasirinkti geriausi metodai, taikytini užsienio šalyse, ar rodiklių sistema veikia efektyviai. Pagaliau reikalinga naudoti jau įgyvendintos veiklos vertinimo rezultatus, atsižvelgiant į jau praktikoje pritaikomus rodiklius. Pagal šiuos esminius valdymo principus sudaromos kriterijų grupės, kurios skirstomos į:

- ✓ uždavinių ir rodiklių santykį;
- ✓ rodiklių sistemos sudarymo principą;
- ✓ rodiklių pritaikymą praktikoje.

Kriterijai išskiriami ne tik remiantis mokslinėmis publikacijomis, tačiau ir praktika, kuri naudota rodiklių vertinimui, susijusiam su Europos sąjungos struktūrinių fondų paramos panaudojimo priežiūros rodiklių tinkamumo įvertinimu (2007). Šiame dokumente atliktas rodiklių vertinimas, remiantis SMART kriterijais:

- o Konkretus (angl. *Specific*);
- o Išmatuojamas (angl. *Measurable*);
- o Pasiekiamas (angl. *Achievable*);
- o Patikimas (angl. *Reliable*);
- o Pateikiamas periodiškai ir laiku (angl. *Timed*).

Nurodytame šaltinyje pateikiamas būtent toks SMART kriterijų aprašymas, tačiau skirtinguose šaltiniuose šie kriterijai įvardinami skirtingai.

Aptariamas modelis paremtas tuo, jog kiekvienas siūlomas kriterijus turi vienodą reikšmę ir laikomi tiek pat svarbiais, tačiau siekiant tikslesnio įvertinimo kiekvieno kriterijaus reikšmė sistemai turi būti nustatyta. Remiantis Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos panaudojimo priežiūros rodiklių tinkamumo įvertinimu (2007) bei rodiklių kriterijais, apžvelgtais 2.2.2. skyriuje, buvo kuriama kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojamų rodiklių vertinimo kriterijų sistema. Kuriant vertinimo sistemą, labai svarbu parinkti tinkamus kriterijus, atsižvelgti į vertinimo prioritetus. Kriterijų parinkimas priklauso nuo daugelio veiksnių: vertinamos sistemos, jos teikiamos informacijos kiekio bei kokybės. Šiame magistro baigiamajame darbe bus nagrinėjami kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenai

naudojami rodikliai, naudoti Šilalės rajono savivaldybės bendrojo plano sprendinių įgyvendinimo stebėsenai atlikti.

Šios analizės tikslas ne tik sukurti sistemą rodikliams įvertinti, tačiau ir pastebėjus sistemoje naudojamų rodiklių neatitikimą vertinimo kriterijams, pateikti pasiūlymus sistemos tobulinimui. Išskirti kriterijai pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Kriterijai, nustatantys rodiklių sistemos būklę

Eil. Nr.	Kriterijų grupės	Kriterijai
1.	1. Priemonių ir rodiklių santykis	1.1. Ar rodikliai atspindi pagrindinius bendruosiuose planuose keliamus uždavinius?
2.		1.2. Ar atitinka SMART kriterijų „ konkretus, specifiškas“ (angl. *Specific*)
3.	2. Detalus rodiklių parinkimas ir sudarymas	2.1. Ar jie atitinka SMART kriterijus „išmatuojamas“ (angl. *Measurable*) ir „pasiekiamas“ (angl. *Achievable*).
4.		2.2. Ar sistema pagrįsta rodiklių lygių principu?
5.		2.3. Ar rodikliai skirstomi į pagrindinius ir pagalbinius?
6.	3. Tiesioginis rodiklių taikymas	3.1. Ar rodiklių taikymas efektyvus ir naudingas?
7.		3.2. Ar atitinka SMART kriterijus „patikimas” (angl. *Reliable*) ir „pateikiamas periodiškai ir laiku“ (angl. *Timed*)?
8.		3.3. Ar ir kiek rodikliai tobulinami įgyvendinimo metu (išaiškinami, keičiami, papildomi, t.t.)

Kiekvieno kriterijaus interpretacija ir reikšmė nagrinėjamai sistemai yra skirtinga:

Kriterijų grupė „uždavinių ir rodiklių santykis“

1) „Ar rodikliai atspindi pagrindinius bendruosiuose planuose keliamus uždavinius?“ Naudojami rodikliai turi atspindėti pagrindinius bendrajame plane keliamus teritorijų plėtros uždavinius. Rodikliai turi būti parinkti taip, jog kiekybinė sprendinių išraiška leistų tiksliai įvertinti bendrojo plano įgyvendinimą, neliktų neapibrėžtų sričių bei uždavinių ir rodiklių santykis atspindėtų teritorijos plėtros teigiamas/neigiamas tendencijas.

2) „Ar atitinka SMART kriterijų „ konkretus, specifiškas“ (angl. Specific)?“ Rodikliai vertinami pagal SMART kriterijų – konkretumo, arba specifiškumo (angl. Specific). Tai reiškia, jog rodikliai turi būti glaudžiai susieti su iškeltais tikslais ir uždaviniais, matuoti tik tai, ko siekiama, kas yra aktualu. Rodikliai turi būti specifiški, nurodyti tik su nagrinėjama sistema susijusius kiekybinius dydžius.

Kriterijų grupė „detalus rodiklių parinkimas ir sudarymas“

3) „Ar jie atitinka SMART kriterijus „išmatuojamas“ (angl. Measurable) ir „pasiekiamas“ (angl. Achievable)?“ Rodikliai turi būti lengvai išmatuojami, t.y. išreiškiami kiekybiškai. Praktiniai rodiklių matavimo būdai bei statistiniai metodai turi būti vienareikšmiškai apibrėžti. Taip pat rodikliai turi būti pasiekiami, tuo atveju, kai nustatomos siekiamos reikšmės, jos turi kelti iššūkį, tačiau būti realios ir racionaliai parenkamos.

4) „Ar sistema pagrįsta rodiklių lygių (pradinių, siektinų ir rezultato) principu?“ Rodiklių lygių principas paremtas tuo, jog bendrojo plano sprendiniuose nurodomos pradinės ir siekiamos rodiklių reikšmės. Ataskaitos rengimo metu nurodomos pradinės ir siekiamos reikšmės bei momentinis rezultatas. Toks rodiklių pateikimas sudaro sąlygas sisteminiam rezultatų stebėjimui, kuomet žinoma pradinė situacija, bei žinoma siekiamybė, todėl rodiklių stebėjimas tampa racionalus ir kryptingas.

5) „Ar rodikliai skirstomi į pagrindinius ir pagalbinius?“ Toks rodiklių skirstymas paremtas tuo, jog pagrindiniai rodikliai tai tie dydžiai, kurie geriausiai atspindi teritorijos būklę yra konkretūs ir skirti specifinėms sistemos dalims stebėti, jų pateikimas ataskaitoje privalomas. Pagalbiniais laikytini tie rodikliai, kurie pateikia bendrą informaciją apie nagrinėjamos teritorijos būklę.

Kriterijų grupė „tiesioginis rodiklių taikymas“

6) „Ar rodiklių taikymas efektyvus ir naudingas?“ Šis kriterijus nurodo, ar atliekama rodiklių stebėsena yra efektyvi, ar remiantis dabar naudojama rodiklių sistema daromos tam tikros analizės, ar gali būti ir ar teikiamas rodiklių reikšmių vertinimo ataskaitos. Sudarant rodiklių sistemą turi būti aiškiai žinoma, kaip tai bus pateikiama, ir atsispindės vertinimo ataskaitose.

7) „Ar atitinka SMART kriterijus „patikimas” (angl. Reliable) ir „pateikiamas periodiškai ir laiku“ (angl. Timed)?“ Patikimumą sukuria vienareikšmiška bei nekintanti duomenų rinkimo metodologija, parankūs duomenų rinkimo ir apdorojimo instrumentai, aukšta darbuotojų kvalifikacija. Pagal SMART kriterijų „*TIMED*“, rodikliai naudingi tik tuomet, kai jie gali teikti informaciją apie veiksmų pažangą periodiškai ir laiku, t.y. visą programos vykdymo laikotarpį. Rodiklio reikšmė turi būti gaunama tuo metu, kai reikalinga rengti stebėsenos ataskaitą.

„Ar rodikliai pildomi ir kiek tobulinami įgyvendinimo metu (išaiškinami, keičiami, papildomi, t.t.)?“ Rodiklių sistema turi būti peržiūrima ir tobulinama remiantis duomenų pasiekiamumu bei pastebėjus tam tikras sistemos spragas.

Siekiant tinkamai įvertinti nagrinėjamą sistemą kiekvienam iš minėtų kriterijų negali būti priskiriama lygiavertė reikšmė. Todėl kiekvienas kriterijus turi būti įvertinamas ir sudaroma kriterijų reikšmingumo skalė siekiant tinkamo rodiklių vertinimo.

3.2. Kriterijų reikšmingumo nustatymas ekspertų vertinimo metodu

Siekiant nustatyti kiekvieno kriterijaus reikšmę nagrinėjamai rodiklių sistemai pasirinktas ekspertinis vertinimas. Ekspertinio vertinimo metodas siekia racionaliai organizuoti ekspertų atliekamą problemos analizę, kuri atliekama taikant kiekybinį nuomonių vertinimą ir gautų rezultatų apdorojimą. Problemos sprendimo rezultatas - apibendrinta ekspertų nuomonė. Jeigu priimamas sprendimas ekspertų vertinimų pagrindu, būtina įvertinti ekspertų nuomonių suderinamumo laipsnį, taikant daugiakriterinių vertinimų metodus (Sivilevičius 2012).

Atliekamo tyrimo ekspertų grupę sudaro 9 ekspertai, kurie yra teritorijų planavimo specialistai, savivaldybių bei ministerijų darbuotojai ir jie turi išreikšti savo nuomonę apie 8 pateiktus kriterijus. Ekspertai *E1, E2, ..., En* pateiktose anketose (anketos struktūra, forma pateikiama A priede) įvertina kiekvieną kriterijų. Siekiant įvertinti, ar dviejų ekspertų nuomonės yra suderinamos, naudojamas koreliacijos koeficientas. Jei ekspertų skaičius didesnis už du, šių ekspertų suderinamumo lygis turi būti išreiškiamas konkordacijos koeficientu (Kendall, 1970). Konkordacijos koeficientas W kinta nuo 0 iki 1 ($0<W<1$); 0 reiškia visišką nesuderinamumą; 1- pilną suderinamumą. Todėl priimamos dvi hipotezės:

- H_0: ekspertų vertinimai prieštaringi (t.y. konkordancijos koeficientas lygus nuliui);
- H_A: ekspertų vertinimai panašūs (t.y. konkordancijos koeficientas nelygus nuliui).

Konkordancijos koeficiento skaičiavimui būtinas ekspertų rodiklių rangavimas (Podvezko 2005). Rangavimas – tai procedūra, kai pačiam svarbiausiam veiksniui priskiriamas rangas 1, antram pagal svarbą – rangas 2, ir t. t., mažiausiai svarbiam.– rangas, atitinkantis kriterijų skaičių. Ekspertai suteikia kriterijams rangą ($B_1, B_2, ..., B_m$), remdamiesi savo žiniomis, intuicija ir patirtimi.

Kriterijų rangavimas atliekamas pagal formulę:

$$R_{ij} = (m + 1) - B_{ij}, \tag{3.1.}$$

čia B_{ij} – i-ojo eksperto (i = 1, 2, …,n) i - ojo rodiklio vertinimas balais (j = 1, 2, ..., m), n – ekspertų skaičius, m – kriterijų skaičius.

Dispersinio konkordacijos koeficientas (Kendall 1990) susijęs su kiekvieno kriterijaus rangų suma R_j:

$$R_{ij} = \sum_{i=1}^{n} R_{ij}\ (j = 1,2, \dots, m), \tag{3.2.}$$

Tiksliau - dydžių R_j standartiniu nuokrypiu nuo bendro vidurkio $\bar{R}$ kvadratų sumos S:

$$S = \sum_{j=1}^{m} (R_j - \bar{R})^2. \tag{3.3.}$$

Bendras rangų vidurkis $\bar{R}$ skaičiuojamas pagal 3.3 formulę:

$$\bar{R} = \frac{\sum_{j=1}^{m} R_j}{m} = \frac{\sum_{i=1}^{n} \sum_{j=1}^{m} R_{ij}}{m} \quad (3.4.)$$

Vidutinis kiekvieno kriterijaus rangas R_j gaunamas padalijus rangų sumą iš ekspertų skaičiaus:

$$\bar{R}_j = \frac{\sum_{i=1}^{n} R_{ij}}{n} (j = 1,2, \dots, m), \quad (3.5.)$$

Čia R_{ij} – i-ojo eksperto j-ajam kriterijui suteiktas rangas; n – ekspertų skaičius (i = 1, 2, ..., n).

Kriterijų rangavimo matrica, sudaryta remiantis ekspertų vertinimu pateikiama 4 lentelėje.

4 lentelė. Kriterijų rangavimo matrica.

Ekspertai,	**Kriterijai, j = 1, 2, ..., m**							
i=1, 2, …,n	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6	K_7	K_8
E_1	1	5	2	3	7	6	4	8
E_2	1	8	7	2	3	4	5	6
E_3	1	5	2	7	8	3	4	6
E_4	1	4	2	7	8	3	5	6
E_5	1	3	2	4	5	6	7	8
E_6	2	6	1	3	4	5	7	8
E_7	1	2	5	8	3	6	4	7
E_8	2	7	6	1	3	8	5	4
E_9	1	4	2	3	5	6	7	8
Rangų suma R_j	11	44	29	38	46	47	48	61
Rango vidurkis $\overline{R_j}$	1,222	4,889	3,222	4,222	5,111	5,222	5,333	6,778
Standartinis nuokrypis $R_j - \bar{R}$	-29,5	3,5	-11,5	-2,5	5,5	6,5	7,5	20,5
Standartinio nuokrypio kvadratas $[R_j - \overline{R}]^2$	870,25	12,25	132,25	6,25	30,25	42,25	56,25	420,25

Kadangi ekspertai rangus nustato remiantis savo patirtimi bei asmeniniu suvokimu, svarbu patikrinti, ar ekspertų nuomonės suderinamos. Ekspertų atsakymų patikimumas randamas Kendall

konkordacijos koeficientu W (Kendall 1990), nusakančiu atskirų nuomonių panašumo laipsnį. Šis koeficientas randamas pagal formulę:

$$W = \frac{12S}{n^2 m(m^2 - 1)} = \frac{12S}{n^2(m^3 - m)}, \quad (3.6.)$$

Kiekvieno kriterijaus rangų R_{ij} nuokrypių nuo vidutinio rango kvadratų suma S skaičiuojama 3.7 formule:

$$S = \sum_{j=1}^{m} [\sum_{i=1}^{n} R_{ij} - \frac{1}{2} n(m+1)], \quad (3.7.)$$

čia m – kriterijų skaičius (j = 1, 2, ..., m); n – ekspertų skaičius (i = 1, 2, ..., n).

Anot M. Kendall konkordacijos koeficiento reikšmingumas gali būti nustatytas naudojant χ^2, Pirsono kriterijų, kai kriterijų skaičius $m > 7$ (Sivilevičius 2011), kuris skaičiuojamas pagal formulę:

$$\chi^2 = n(m-1)W = \frac{12S}{nm(m+1)}, \quad (3.8)$$

Jeigu pagal 3.8 formulę apskaičiuota χ^2reikšmė yra didesnė už kritinę χ^2_{kr}, kuri gaunama iš χ^2 skirstinio lentelės (esant $\nu = m$-1 laisvės laipsniui, reikšmingumo lygmuo α parenkamas artimas nuliui, tuomet laikoma, jog ekspertų vertinimai suderinti).

Minimali konkordacijos koeficiento reikšmė W_{min} , reiškianti, jog visų ekspertų nuomonės suderintos, su reikšmingumo lygmeniu α ir laisvės laipsniu $\nu = m$-1 apskaičiuojama:

$$W_{min} = \frac{\chi^2_{\nu,\alpha}}{n(m-1)}, \quad (3.9)$$

čia $\chi^2_{\nu,\alpha}$ - χ^2 reikšmė iš lentelės, esant atitinkamam ν ir reikšmingumo lygmeniui α.

Atlikus skaičiavimus pagal 3.6 – 3.9 formules gauta, jog bendras rangų vidurkis $\bar{R}$ =40,5, R_j standartinių nuokrypių kvadratų suma S =1570, konkordacijos koeficientas $W = 0{,}461$ (W_{min}=0,322). Kriterijaus χ^2 reikšmė χ^2=29,07 yra didesnė už kritinę reikšmę $\chi^2_{kr} = 20{,}28$, kai laisvės laipsnis ν lygus 7, o reikšmingumo lygmuo α parenkamas lygus 0,05. Darytina išvada, jog ekspertų nuomonės yra suderintos ir iškelta hipotezė „H_0: ekspertų vertinimai prieštaringi“ yra atmetama.

Toliau skaičiuojami kriterijų svoriai Q_j pagal formulę:

$$Q_j = \frac{(m+1) - \bar{R}}{\sum_{j=1}^{m} \bar{R}_j}. \quad (3.10)$$

Pagal 3.10 formulę apskaičiuotų Q_j verčių suma visada būna lygi 1,000. Normalizavus rangus svarbiausiu kriterijumi tampa tas, kurio apskaičiuota Q_j vertė didžiausia. Apskaičiuotos kriterijų svorių reikšmės pateikiamos 5 lentelėje.

5 lentelė. Kriterijų svorių reikšmės

	Kriterijai, j = 1, 2, …, m							
	K_1	K_2	K_3	K_4	K_5	K_6	K_7	K_8
Svoriai Q_j	0,216	0,114	0,160	0,133	0,108	0,105	0,102	0,062
Vieta	1	4	2	3	5	6	7	8

Nustatytos kriterijų svorių reikšmės sukuria rodiklių, naudojamų stebėsenos sistemoje, vertinimo pagrindą.

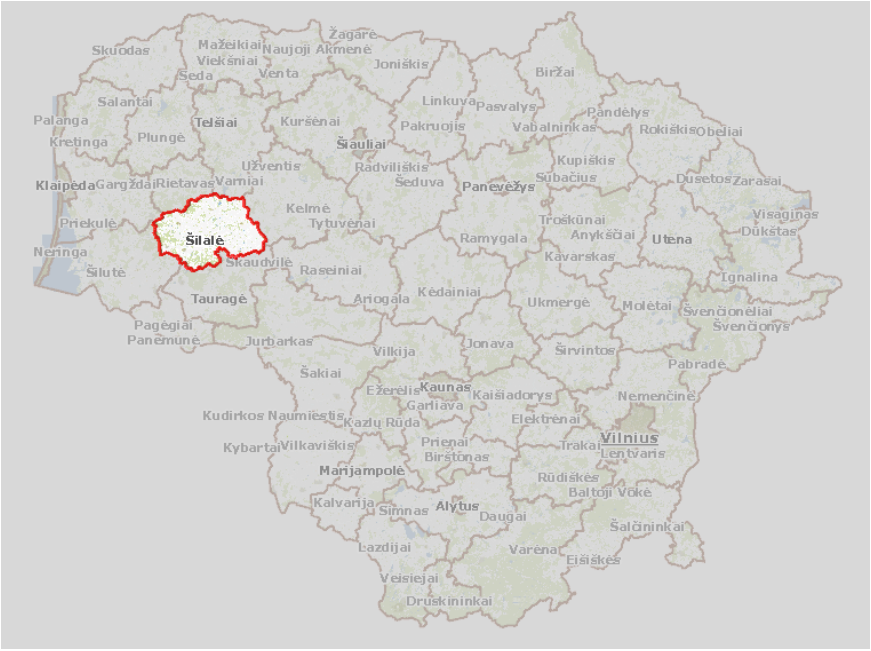
Ekspertų vertinimo rezultatai rodo, jog kriterijai išsidėsto tokia seka nuo svarbiausio iki mažiausiai svarbaus:

1. Rodikliai turi atspindėti pagrindinius bendruosiuose planuose keliamus uždavinius ($Q_{K_1} = 0{,}216$);
2. Rodikliai turi būti išmatuojami ir pasiekiami ($Q_{K_3} = 0{,}160$);
3. Rodiklių sistema turi būti pagrįsta rodiklių „lygių principu“, t.y. BP rengimo metu nustatomos pradinės ir siektinos rodiklių reikšmės, ataskaitos rengimo metu nurodomas momentinis rezultatas ($Q_{K_4} = 0{,}133$);
4. Rodikliai turi būti konkretūs ir specifiški ($Q_{K_2} = 0{,}114$);
5. Rodikliai turi būti skirstomi į pagrindinius ir pagalbinius ($Q_{K_5} = 0{,}108$);
6. Rodiklių taikymas turi būti efektyvus ir naudingas ($Q_{K_6} = 0{,}105$);
7. Rodikliai turi būti patikimi ir pateikiami periodiškai ir laiku ($Q_{K_7} = 0{,}102$);
8. Rodiklių turi būti tobulinami įgyvendinimo metu ($Q_{K_8} = 0{,}062$).

Pasitelkiant sudarytą kriterijų sistemą, galima atlikti Lietuvoje naudojamos kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojamos rodiklių sistemos vertinimą bei pagal šiuos kriterijus pateikti pasiūlymus sistemos tobulinimui.

4. KOMPLEKSINIO TERITORIJŲ PLANAVIMO DOKUMENTŲ STEBĖSENOS SISTEMOS VERTINIMAS IR TOBULINIMO GALIMYBĖS

Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų stebėsenos sistemos vertinimui pasirinkta Šilalės rajono savivaldybė, kurios BP parengtas 2006 m. galiojo iki 2016 m., tačiau po TPĮ reformos galioja neterminuotai. Siekiant įvertinti stebėsenos sistemą galima nagrinėti atskiras stebėsenos ataskaitos dalis. Pasirinktas Šilalės rajono savivaldybės teritorija, esanti vakarų Lietuvoje, apimanti 119 ha ploto (7 pav.). Šiame rajone 2016 m. duomenimis gyveno 24 433 gyventojai. Nagrinėjamas teritorijos BP ir jo sprendinių sutapimas su priemonių planu, taip pat analizuojami stebėsenai naudojami rodikliai.

7 pav. Analizuojama teritorija

Per Šilalės rajono teritorijos bendrojo plano galiojimo laikotarpį stebėsenos ataskaita rengta vieną kartą 2011 m. ir ji atlikta kartu su Šilalės miesto teritorijos bendrojo plano stebėsena, tačiau ataskaita rengta tuo metu, kai kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų stebėsena nebuvo reglamentuota ir atskaitos formatas neatitinka dabar jam keliamų reikalavimų.

Neatsižvelgiant į tai, jog rodiklių sistemą pradėta taikyti tik nuo 2014 m. rengiant Šilalės rajono bendrąjį planą siūlyta, jog bendrojo plano sprendinių įgyvendinimo monitoringui tikslinga taikyti rodiklių sistemą (Šilalės rajono bendrasis planas 2006), ir bandyta tai atlikti rengiant 2011 m. stebėsenos ataskaitą. Rodiklių sistemą sudarė tokios rodiklių grupės: gyventojai, gyventojų struktūra, žemės naudojimas, susisiekimas, būstas, aplinka. Tačiau siūlyta rodiklių sistema nebuvo produktyvi, didžiąją

dalį taikytų rodiklių sudarė absoliutiniais dydžiais išreikšti rodikliai. Taip pat per bendrojo plano galiojimo metus rodiklių pokyčiai buvo nežymūs.

Siekiant įvertinti šiuo metu aktualią stebėsenos ataskaitos rengimo tvarką, visų pirmą tikslinga parengti Šilalės rajono teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių plano rezultatų ataskaitą bei atlikti rodiklių, kurie pateikiami TPSIS sistemoje ir pagal stebėsenos aprašą (2014) turi būti pateikiami ataskaitoje, apžvalgą.

4.1. Šilalės rajono teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių plano apžvalga

Apžvalga atliekama vadovaujantis 2015 m. parengtu ir Šilalės rajono savivladybės administracijos direktoriaus 2015 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. DĮV-838 patvirtintu priemonių planu (B priedas). Norint įvertinti priemonių plano, kaip sudėtinės stebėsenos ataskaitos dalies, efektyvumą visų pirma reikalinga parengti duomenų apie priemonių plano įgyvendinimą suvestinę, kurioje esamas priemonių planas papildomas informacija apie įgyvendintas, vykdomas ir neįgyvendintas priemones.

Rengiant priemonių plano vykdymo ataskaitą remtąsi tik viešai prieinamais šaltiniais, todėl susidurta su informacijos trūkumu. Rengiant išsamią ataskaitą, būtinas bendradarbiavimas su savivaldybės darbuotojais.

Visos priemonės skirstomos į devynias grupes, kurių kiekvienos įgyvendinimas bus apžvelgiamas atskirai.

1. *Savivaldybės teritorijos vystymo bendrųjų tikslų sistema* įgyvendinta 100 proc. Parengti Kvėdarnos, Laukuvos, Kaltinėnų, Pajūrio, Upynos miestelių bendrieji planai. Taip pat patvirtintas Vėjo jėgainių išsidėstymo ir teritorijos ribų nustatymo Šilalės rajono savivaldybės Traksėdžio seniūnijos, Laukuvos seniūnijos ir Šilalės kaimiškosios seniūnijos teritorijoje, specialusis planas (Teritorijų planavimo dokumentų...2017). Detali informacija apie dokumentų patvirtinimą pateikiama 6 lentelėje.

6 lentelė. Šilalės rajono savivaldybės teritorijos vystymo bendrųjų tikslų sistemos įgyvendinimas

Teritorijų planavimo dokumentas	Patvirtinimo data	Įsakymo Nr.
1	2	3
Kvėdarnos miestelio teritorijos bendrasis planas	2013-12-30	T1-321
Laukuvos miestelio teritorijos bendrasis planas	2013-12-19	T1-295
Kaltinėnų miestelio teritorijos bendrasis planas	2013-12-19	T1-294
Pajūrio miestelio teritorijos bendrasis planas	2013-12-19	T1-296

6 lentelės tęsinys

1	2	3
Upynos miestelio teritorijos bendrasis planas	2013-12-13	T1-297
Vėjo jėgainių išdėstymo ir teritorijos ribų nustatymo Šilalės rajono savivaldybės Traksėdžio seniūnijos, Laukuvos seniūnijos ir Šilalės kaimiškosios seniūnijos teritorijoje specialusis planas	2010-10-28	T1-254

Šilalės rajono savivaldybės teritorijos bendrojo plano sprendiniuose nurodyta, jog b kategorijos savivaldybės centrams rekomenduojama rengti jų teritorijų bendruosius planus, atsižvelgiantį teritorinės plėtros tempus. BP sprendiniuose nebuvo rekomenduota rengti Vėjo jėgainių ir teritorijos ribų nustatymo specialiojo plano, tačiau BP nurodyta, jog Šilalės rajono teritorijoje tikslinga įrenginėti vėjo jėgainių parkus (Šilalės rajono savivaldybės teritorijos...2006).

2. Kraštovaizdžio apsauga; Įrengtas Pagramančio regioninio parko (toliau RP) lankytojų centras su vidaus ekspozicija bei parengtas Pagramančio RP Jūros kraštovaizdžio draustinio gamtotvarkos planas, tačiau Pagramančio RP Jūros kraštovaizdžio draustinis yra Tauragės rajono ribose ir nepatenka į Šilalės rajono ribas, todėl šios priemonės įtraukimas į Šilalės rajono BP sprendinių įgyvendinimo priemonių planą neracionalus bei Šilalės rajono teritorijos BP sprendiniuose apie šio kraštovaizdžio draustinio gamtotvarkos planą nėra užsimenama. Įrengta lauko informacinė sistema ir minimali infrastruktūra lankytojams. Numatytos tvarkymo priemonės saugomose Paršežerio ir Lūksto ežerų pelkių kompleksuose. Taip pat vykdomi tęstiniai darbai, susiję su Medvėgalio pievų bei Debesnų pelkės pievų bei krūmų priežiūra (Pagramančio regioninis... 2015, Jūros kraštovaizdžio.... 2012).

Šilalės rajono BP sprendiniuose siūlyta Šilalės rajono savivaldybės teritorijai parengti kraštovaizdžio specialųjį planą bei paviršinio vandens telkinių apsaugos juostų ir zonų specialųjį planą. Toks siūlymas pažymėtas ir 2011 m. Šilalės rajono savivaldybės teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo ataskaitoje. Nors kraštovaizdžio specialusis planas nebuvo parengtas, tačiau 2013 m. parengtas Gamtinio karkaso lokalizavimo ir ūkinės veiklos apribojimų, specialiųjų žemės naudojimo sąlygų nustatymo specialusis planas, kuris labai svarbus kraštovaizdžio tvarkymo požiūriu (Šilalės rajono savivaldybės teritorijos...2003, Gamtinio karkaso... 2013). Tačiau priemonių plane apie kraštovaizdžio specialiojo plano, kaip BP sprendinių įgyvendinimo priemonės, rengimo būtinumą neužsimenama.

3. *Kultūros paveldo objektų tvarkyba ir naudojimas;* Būtent šios dalies priemonių įgyvendinimo ataskaitos parengimas sudėtingas dėl informacijos trūkumo. Nustatyta, jog planuotas parengi Šilalės rajono objektų, įtraukiamų į vietinį kultūros paveldo registrą, neįgyvendintas. Paskutinį kartą šis sąrašas atnaujintas 2014 m. rugsėjo 25 d. sprendimu Nr. T1-200. Taip pat nustatyta, jog įgyvendintas Indijos piliakalnio pritaikymas lankymui, šiuo atveju įrengti laiptai į piliakalnį. Kitos priemonės numatytos įgyvendinti iki 2020 m. todėl nedetalizuojamos, tačiau remiantis kultūros vertybių registru nebuvo įgyvendintos, išskyrus Bijotų dvaro sodybos rekonstrukciją bei mokyklos renovaciją. Iki 2015 m. numatyta nustatyti nematerialaus kultūros paveldo vertybes, tačiau duomenų apie tokį sąrašą nepavyko gauti (Kultūros paveldo... 2017, Bijotų dvaro.... 2012).

Šilalės rajono savivaldybės teritorijos bendrajame plane (2006) akcentuojama, jog tikslinga parengti kultūrinės vertės požymiais pasižyminčių, tačiau neapsaugotų teritorijų specialiuosius planus, ar reglamentus, kurie apibrėžtų šių teritorijų tvarkymo ir apsaugos reikalavimus.

4. *Rekreacinių teritorijų vystymas;* Įgyvendintas Šilalės priemiestinių zonų intensyvinimas. Taip pat vykdoma dviračių transporto infrastruktūros plėtra bei poilsiaviečių su reikalinga infrastruktūra prie rekreacinių teritorijų vystymas. Neįgyvendintos priemonės susijusios su „Karšuvos žiedo“ turizmo trasų ir maršrutų įgyvendinimu. Šios Karšuvos krašto pažinimui tarnaujančios regioninės automobilių, dviračių ir vandens turizmo trasų ir maršrutų sistemos planuojamos įgyvendinti iki 2020 m.

Šilalės rajono teritorijos BP sprendiniuose nėra kalbama apie automobilių, dviračių ir vandens turizmo trasų ir maršrutų „Karšuvos žiedas“ įgyvendinimą. Šios priemonės Šilalės rajono priemonių plane įrašytos iš Tauragės apskrities teritorijos bendrojo (generalinio) plano sprendinių įgyvendinimo priemonių plano (Tauragės apskrities...2011).

Remiantis Šilalės rajono savivaldybės tinklapyje pateikiama informacija,matyti, kad taip pat vykdomi darbai, susiję su rekreacinių teritorijų vystymu bei vandens telkinių tvarkymo, pvz. baigtas įgyvendinti poilsio zonų įrengimas Pajūrio miestelyje, įgyvendintas vandens telkinio išvalymas ir tvarkymas Laukuvos miestelyje, taip pat Ašučio ir Lokystos upelių vagų tvarkymas ir išvalymas, baigtas vykdyti Paršežerio ežero rekreacinės zonos įrengimas. Įgyvendinti projektai susiję su Šilalės rajono savivaldybės seniūnijų visuomeninių paskirties erdvių tvarkymu bei įrengimu rekreacijai ir turiningam laisvalaikio praleidimui.

5. *Bioprodukcinio ūkio teritorijos;* Visi šios dalies sprendiniai numatyti įgyvendinti iki 2020 m. Bijotų ir Vingininkų kaimuose pastatyti bendruomenių pastatai. Kituose kaimuose bendruomenės įsikūrusios savivaldybės pastatuose. Taip pat vykdoma melioracijos sistemų rekonstrukcija pagal melioracijos tinklų atnaujinimo programas.

6. *Techninės infrastruktūros teritorijų vystymas;* Priemonių įgyvendinimo santrauka pateikiama 7 lentelėje.

7 lentelė. Techninės infrastruktūros teritorijų vystymo įgyvendinimas (sudaryta autoriaus, remiantis Šilalės rajono savivaldybės pateiktais duomenimis)

Priemonė	*Aprašymas*	*Įgyvendinimas*	*Pastabos*
Kelias Nr. 165 Šilalė- Šilutė.	Rekonstravimas 1,77-2,22 km.	Įgyvendinta	
Kelias Nr. 193 Kvėdarna- Švėkšna- Saugos.	Rekonstravimas	Vykdoma.	Projektas parengtas 2017 m.
Kelias Nr. 164 Mažeikiai- Plungė- Tauragė tarp Šilalės ir Tauragės.	Rekonstravimas 134 – 140,15 km*	Vykdoma	Parengtas projektas
Kelias Nr. 162 Laukuva- Šilalė (sankryžų rekonstravimas Balsių gyv.ir Šilalėje).	Rekonstravimas	Įgyvendinta	
Kelias Nr. 160 Telšiai- Varniai- Laukuva (tarp Varnių ir Laukuvos).	Rekonstravimas	Įgyvendinta	40,56 – 49,25 km
Kelias Nr. 146 Raseiniai- Šilinė (nuo Jurbarko raj. ribos iki kelio Nr.141)**	Rekonstravimas 20,0-28,0 km.	Įgvendinta	
Pajūrio miestelio aplinkkelis.		Neįgyvendinta	Įgyvendinama po 2017 m.
Šilalės miesto aplinkkelis.		Neįgyvendinta	Įgyvendinama po 2017 m

**šis kelio ruožas patenka į Tauragės rajono ribas, todėl neturėtų būti įtrauktas į Šilalės rajono teritorijos BP priemonių įgyvendinimo planą*

***krašto kelias Nr. 146 nepatenka į Šilalės rajono ribas, šis punktas į priemonių planą neturi būti įtrauktas.*

Priemonių plane pateiktos susisiekimo infrastruktūros priemonės, kuriomis siekiama įgyvendinti BP sprendinius neatitinka Šilalės rajono teritorijos BP pateiktų prioritetų, kurie pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. Šilalės rajono teritorijos BP pateikti pagrindiniai susisiekimo tinklo infrastruktūros modernizavimo ir tiesimo darbai (Šilalės rajono teritorijos...2006)

Eil. Nr.	Kelias	Realizacija iki 2015 metų	Realizacija po 2015 metų
1	2	3	4
Keliai įtraukti į kelių plėtros ir priežiūros programą:			
1	Krašto kelias 160 Telšiai-Varniai-Laukuva	40,56-49,38km	
2	Krašto kelias 162 Laukuva-Šilalė	12,35-14,54km	0,45-12,2km
3	Krašto kelias 164 Mažeikiai-Tauragė	128,1-134,0km 134,0-142,15km	
4	Krašto kelias 165 Šilalė-Šilutė	0,2-1,57km	
5	Krašto kelias 193 Kvėdarna-Švėkšna -Saugos		0,0-11,40km
6	Krašto kelias 197 Kryžkalnis-Rietavas-Vėžaičiai		3,90-20,0km
7	Rajoninis kelias Nr.2226 Veiviržėnai-Judrėnai-Pajūralis		19,05-26,9km
8	Rajoninis kelias Nr.4101 Balsiai-Kaltinėnai-Kražiai	8,0-14,5km	18,09-23,3km
9	Rajoninis kelias Nr.4102 Laukuva-Kvėdarna	1,95-13,5km	13,5-18,3km
10	Rajoninis kelias Nr.4103 Pjūris-Didkiemis		0,64-12,67km
11	Rajoninis kelias Nr.4104 Šilalė-Didkiemis	4,30-14,50	
12	Rajoninis kelias Nr. 4105 Šilalė-Žadeikiai	0,1-5,4km	6,3-13,18km
13	Rajoninis kelias Nr.4106 Kaltinėnai - Požerė	7,90-12,90	
14	Rajoninis kelias Nr.4107 Upyna-Pagrybė-Klatinėnai		0,37-6,8 9,82-14,43
15	Rajoninis kelias Nr.4108 Upyna-Varsėdžiai-N.Obelynas		0,0-6,3km 7,47-10,79km
16	Rajoninis kelias Nr.4109 Upyna-Bijotai-Barzdžiai	0,3-4,9km 5,9-8,2km	
17	Rajoninis kelias Nr.4516 Skaudvilė-Bijotai	9,7-12,1km	
18	Rajoninis kelias Nr.4111 Šilalė-Šarkai		0,95-6,2km

8 lentelės tęsinys

1	2	3	4
19	Rajoninis kelias Nr.4112 Palaivis-Kunigiškiai-Pajūris		0,0-1,51km 1,93-7,1km
20	Rajoninis kelias Nr.4113 Bikavėnai-Žvingiai-Spraudučiai		0,35-3,25km
21	Rajoninis kelias Nr.4114 Karužiškė-Beržė		0,0-3,6km
22	Rajoninis kelias Nr.4115 Šiauduva-Laukdvariai		1,26-6,97km
23	Rajoninis kelias Nr 4116 Mišučiai-Jucaiciai		1,1-3,28km
24	Rajoninis kelias Nr 4117 Pagrybė-Rūteliai		0,05-5,77km
25	Rajoninis kelias Nr.4118 Laukuva-Apvaršuva-Varniai		0,0-7,62km
26	Rajoninis kelias Nr 4119 priv. prie Nedojų		0,04-2,45km
27	Rajoninis kelias Nr. 4120 priv. prie Bokštų		0,55-2,7km
27	Rajoninis kelias Nr 4121 priv. prie Jucaičių		0,03-4,66km
29	Rajoninis kelias Nr.4207 Ž.Naumiestis-Pajūralis	18,5-27,23km	
30	Rajoninis kelias Nr. 4607 Varniai-Kaltinėnai		6,47-22,09km
31	Rajoninis kelias Nr.4601 Telšiai-Tverai-Laukuva		39,18-45,72km

Toks įgyvendinimo priemonių neatitikimas susijęs su priemonių plano parengimo spragomis. Rengiant Šilalės rajono savivaldybės teritorijos BP įgyvendinimo priemonių planą, pagrindu tapo Tauragės apskrities teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių planas, todėl susiduriama su priemonių neatitikimu BP sprendiniams. Taip pat pastebėta, jog rengiant priemonių planą vienareikšmiškai perkeltos visos priemonės neatsižvelgiant į žmogiškojo faktoriaus klaidas ir Tauragės apskrities teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių plane esančios klaidos perkeltos ir į Šilalės rajono savivaldybės teritorijos BP įgyvendinimo priemonių planą.

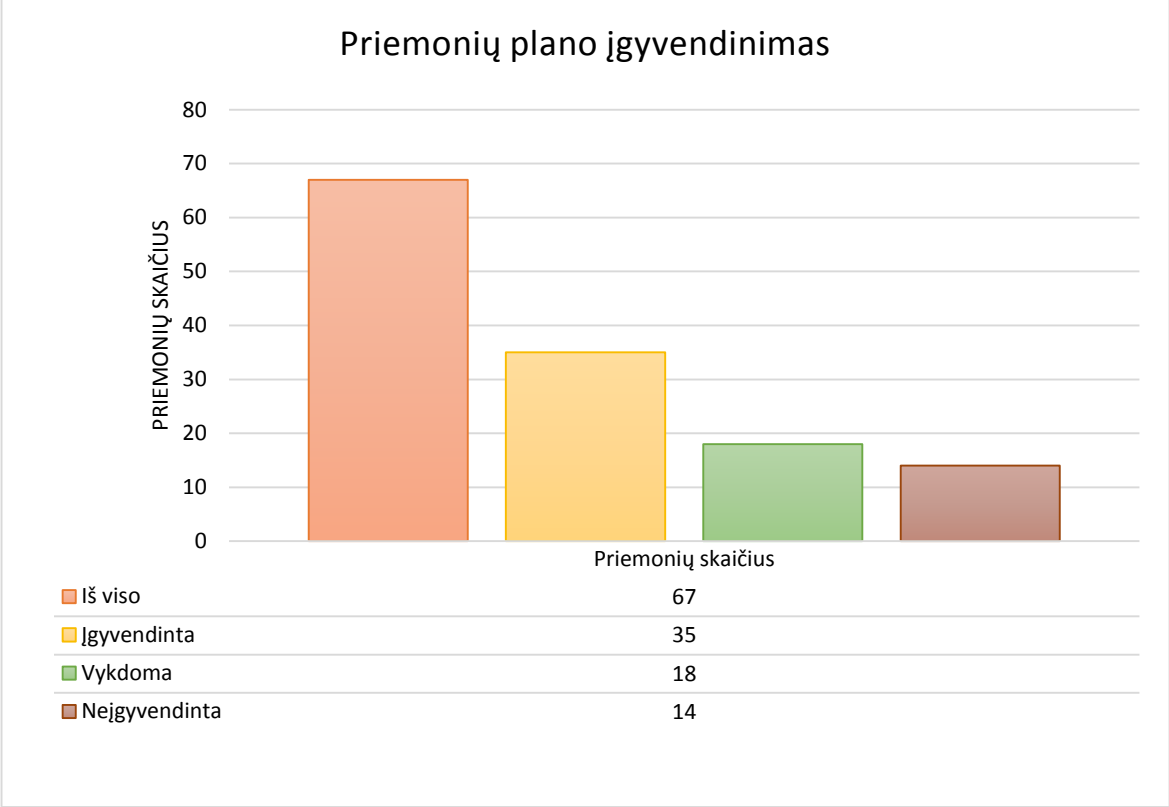
7. Ekoinžinerinė infrastruktūra; Įgyvendinti Šilalės miesto, Kvėdarnos miestelio, Laukuvos miestelio, Pajūrio miestelio vandentiekio sistemos plėtros uždaviniai. Taip pat vykdomi Kaltinėnų miestelio vandentiekio plėtros darbai. Įgyvendinti Laukuvos miestelio bei Pajūrio miestelio nuotekų surinkimo sistemos plėtros darbai. Pradėti vykdyti Kaltinėnų miestelio nuotekų surinkimo sistemos plėtros darbai. Taip pat remiantis Šilalės rajono savivaldybės vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros specialiuoju planu, infrastruktūros plėtra neapsiribos a kategorijos Šilalės miesto bei b kategorijos miestelių vandentiekio ir nuotekų infrastruktūros vystymu, tačiau planuojama plėtra ir c kategorijos gyvenvietėse (urbanizuotų teritorijų kategorizavimas pateiktas remiantis Šilalės rajono BP)

(Planuojami valstybės... 2016, Šilalės rajono savivaldybės vandens teikimo... 2008, UAB „Šilalės vandenys“ veiklos ataskaitos... 2016) Įgyvendintos beveik visos priemonės, kurios skirtos atliekų valdymui, t.y. uždaryti seni sąvartynai bei šiukšlynai; įrengta žaliųjų atliekų kompostavimo aikštelė Paneročio kaime; įrengta stambiagabaričių ir pavojingų atliekų surinkimo aikštelė Vingininkų kaime. Įrengtos mišrių komunalinių atliekų ir antrinių žaliavų surinkimo aikštelės (Tauragės regiono komunalinių....2016). Nors priemonių plane numatyti uždaviniai įgyvendinti, Tauragės regione intensyvią komunalinių atliekų tvarkymo infrastruktūros plėtrą numatyta vykdyti iki 2020 m. Šilalės rajono savivaldybės duomenimis šiuo metu ieškoma lėšų pastatyti mechaninio biologinio apdorojimo (MBA) įrenginius biologiškai skaidžių atliekų srautui sutvarkyti.

8. *Energetikos infrastruktūra;* Intensyvinama elektros energijos gamyba iš atsinaujinančių išteklių. Vykdoma energijos skirstomojo tinklo plėtra pagal naudotojų poreikius. Taip pat kabeliuojami elektros energijos perdavimo ir paskirstymo tinklai. Remiantis Šilalės rajono savivaldybės administracijos seniūnijų 2017 metų veiklos planu šie darbai vykdomi iki šiol. Priemonių plane numatyta įrengti magistralinio dujotiekio atšakas į Pagėgius ir Šilalę, tačiau kol kas ši priemonė nevykdoma ir neplanuojama vykdyti, nes nėra tiesioginio poreikio, dujų vartotojų skaičius nedidelis, o Šilalės miesto katilinė kūrenama biokuru. Šilalės rajono savivaldybės teritorijos BP sprendiniuose taip pat numatyta dujofikuoti Šilalės miestą, tačiau 2006 m. numatyti sprendiniai neatitinka realios situacijos, kai šiuo metu Šilalės miestas šildomas energetiškai efektyvesniu biokuru. Rekonstruoti šilumos paskirstymo tinklai (Šilalės šilumos tinklai... 2013).

Kitos funkcinės teritorinės struktūros. 2017-2018 m. planuojama vykdyti Šilalės miesto kultūros centro kapitalinį remontą, nuolat vykdoma rajono kultūros plėtrai reikalingos infrastruktūros objektų priežiūra. Modernizuojamos sveikatos priežiūros paslaugas teikiančios įstaigos bei siekiama priartinti asmens sveikatos priežiūros paslaugas prie gyventojų, pagal Šilalės rajono savivaldybės tarybos 2015 m. gruodžio 18 d. sprendimą Nr. T1-302 „Dėl Šilalės rajono sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo gerinimo ir teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų modernizavimo rėmimo programos patvirtinimo“. 2016 m. atliktas darželio remontas, planuojama darželio plėtra 2018 m. Socialinėms problemoms spręsti 2013 m. įkurti Šilalės rajono socialinių paslaugų namai (Šilalės rajono savivaldybės administracijos.... 2017, Šilalės rajono socialinių...Dėl Šilalės rajono sveikatos...2015).

Viso Šilalės rajono savivaldybės teritorijos BP priemonių įgyvendinimo planą sudaro 67 priemonės, iš kurių įgyvendintos (remiantis viešai prieinama informacija) – 35. Bendras priemonių plano įgyvendinimo grafikas pateikiamas 8 pav.

8 pav. Šilalės rajono priemonių plano įgyvendinimas

Šilalės rajono bendrojo plano sprendiniai pagal priemonių planą yra įgyvendinami tiek, kiek tai leidžia finansinės galimybės. Šiuo metu galima teigti, jog ~ 52 % priemonių yra įgyvendintos, o 27 % vykdoma. Tik 21 % sprendinių pagal turimus duomenis neįgyvendinti ir nepradėti įgyvendinti. Taip pat pažymėtina, jog Šilalės rajono priemonių plano vykdymas iš esmės atitinka jame numatytus terminus. Jeigu bus įgyvendinti visi tikslai, numatyti priemonių plane pagal nustatytus terminus, tuomet 2020 m. Šilalės rajono priemonių plano įgyvendinimas bus baigtas.

Tačiau dalis Šilalės rajono savivaldybės teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių plano parengto atsižvelgiant ne į Šilalės rajono teritorijos BP, o į 2011 m. parengta Tauragės apskrities teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių planą.

Rengiant priemonių planą išskirti įgyvendinimo terminai:

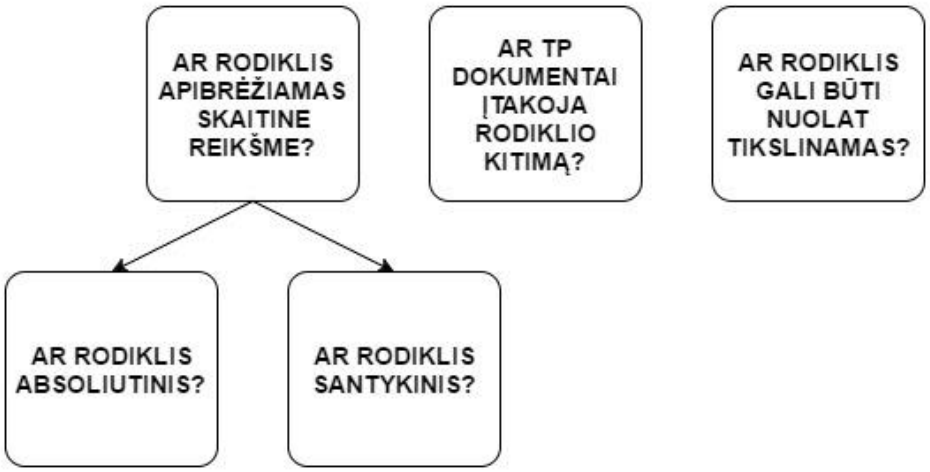
- jau įgyvendintoms priemonėms – įgyvendinimo data (pažymima, jog priemonių planas parengtas 2015 m.);
- 2017 m.;
- 2020 m..

Siekiant efektyvesnės stebėsenos, rengiant priemonių planą tikslinga atsižvelgti į tai, jog stebėsenos ataskaitos turi būti rengiamos ir viešinamos kas 2 metus, todėl ir įgyvendinimo terminus

racionaliai paskirstyti per visą įgyvendinimo laikotarpį. Taip pat darytina išvada, jog priemonių plano, kaip stebėsenos ataskaitos dalies vertė, priklauso nuo priemonių plano rengėjų, tai reiškia, jog priemonių plano rengėjų atsakomybė išskirti pagrindines priemones ir prioritetus kurie užtikrintų BP įgyvendinimą bei nustatyti racionalius įgyvendinimo terminus, o rengiant stebėsenos ataskaitą nustatomas faktas, ar priemonė įgyvendinta, ar ne. Siekiant išvengti panašių situacijų, kuomet priemonių plano sudėtis neatitinka BP sprendinių ir jis parengiamas remiantis aukštesnio lygmens teritorijų planavimo dokumento įgyvendinimo priemonių planu, tikslinga detaliau reglamentuoti priemonių plano rengimo tvarką, jo sudėtį bei priemonių išskyrimo tvarką.

4.2. Šilalės rajono teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojamų rodiklių apžvalga

Atliekant kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojamų rodiklių sistemos vertinimą visų pirmą atliekama detali rodiklių apžvalga. Ji atliekama atliekant grupavimą ir sisteminimą vadovaujantis tam tikrais principais (9 pav.).

9 pav. Principai, pagal kuriuos atliekama rodiklių apžvalga (sudaryta autoriaus)

Stebėsenai naudojamų rodiklių skaitinėms reikšmėms išreikšti reikalingų duomenų surinkimo galimybės yra nevienodos. Jos labiausiai priklauso nuo:

- Stebėsenai naudojamo rodiklio sudėtingumo;
- Nagrinėjamo objekto duomenų pasiekiamumo;
- Visuomenės dalyvavimo procese;
- Finansinių galimybių;
- Statistinių tarnybų darbo bei organizuotumo;

- Stebėsenos tikslų, masto ir pobūdžio.

Stebėsenos sistemos veiklai reikalingų duomenų rinkimą, apdorojimą ir teikimą reguliuoja ne viena institucija, o net 8 (sudaryta remiantis TPSIS pateikiamais duomenimis):

- Lietuvos statistikos departamentas;
- Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos;
- Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos;
- Valstybinė miškų tarnyba prie Aplinkos ministerijos;
- Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos;
- VĮ Distancinių tyrimų ir geoinformatikos centras „GIS-Centras“;
- Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos;
- Aplinkos apsaugos agentūra.

Kai institucijų, kuruojančių duomenų kaupimą yra tiek daug, tai duomenų, reikalingų rodiklių analizei, pateikimas yra sudėtingas procesas, kurio įgyvendinimo galimybės yra ribotos. Statistikos tarnybų renkami duomenys turi plačią apimtį bei griežtą periodiškumą. Tai privalu, tačiau oficialios statistikos duomenų dažniausiai nepakanka tiriamų reiškinių stebėsenai atlikti arba jų pateikimo periodiškumas neatitinka keliamų reikalavimų kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo stebėsenos vykdymui. Taigi, atliekant apžvalgą iš visų TPSIS sistemoje pateikiamų rodiklių atrenkami tik skaitines reikšmes turintys rodikliai, kurie 2010-2015 metais buvo pateikiami sistemoje, nes, priešingu atveju, rodiklis neturi realios naudos stebėsenos sistemai.

Norint nusatyti, ar rodiklis aktualus nagrinėjamai sistemai, analizuojama ar rodiklio reikšmei gali tiesiogiai daryti įtaką teritorijų planavimo dokumento sprendiniai. Siekiant nustatyti, ar rodikliams vertinti yra galimybė nuolat rinkti informaciją ir analizuoti ją norimu laiko momentu, vertinamas rodiklių reikšmių atnaujinimas TPSIS sistemoje, t.y. stebima, ar rodiklių duomenys pateikiami kasmet ar bent kas dveji metai 2010-2015 m. laikotarpyje. Kadangi visi rodikliai yra išreiškiami skaitinėmis reikšmėmis, galima daryti prielaidą, jog rodikliai yra paprasti ir lengvai analizuojami, tačiau reiktų pabrėžti, norint, jog rodiklis atspindėtų poveikį darnaus vystymosi pažangai plačiąja prasme, tikslinga suskistyti rodiklius į dvi grupes, t.y. absoliutinius ir santykinius. Absoliutiniai rodikliai, tai rodikliai, kurie dažniausiai naudojami kaip pagalbinė informacija, kuri padeda apibūdinti bendrą būklę ir teritorijos vystymosi situaciją. Siekiant išsamesnės analizės bei informatyvesnės stebėsenos, taip pat norint nustatyti siektinas rodiklių reikšmės, racionaliau naudoti santykinius rodiklius. Taip pat tiriamas TPSIS teikiamų rodiklių atitikimas su teisiniu dokumentu, kuriame yra nurodyti privalomi Savivaldybės teritorijos bendrojo plano rodikliai (C priedas).

Taigi iš viso buvo analizuotas 81 rodiklis, jie skirstyti į 5 grupes pagal stebėsenos aprašą (2014) (fiziniai, baziniai, ekonominiai, aplinkosauginiai, socialiniai) bei tam tikrus pogrupius, kurias teritorijų plėtros dalis jie reprezentuoja. Detali rodiklių apžvalga pateikiama D priede. Rodiklių apžvalgos suvestinė pateikiama 9 lentelėje.

9 lentelė. Rodiklių apžvalgos suvestinė (sudaryta autoriaus)

Grupė	Rodiklių skaičius	Absoliutinis rodiklis	Santykinis rodiklis	TP dokumentai daro įtaką rodiklio kitimui	Rodiklis nuolat tikslinamas	Atitinka stebėsenos tvarkos aprašą
Baziniai	31	28	3	25	31	6
Ekonominiai	8	7	1	3	3	4
Aplinkosauginiai	6	5	1	3	6	1
Fiziniai	20	16	4	15	19	4
Socialiniai	16	7	9	8	5	7
∑	81	63	18	54	64	22
		78 %	22 %	67 %	79 %*	27 %

*Vertinant rodiklius, analizuoti tik tie rodikliai, kurių reikšmės buvo TPSIS sistemoje, didelė dalis sistemoje nurodytų rodiklių reikšmių neturi, t.y. rodikliams pateikti neužtenka duomenų.

Pažymėtina tai, jog rodiklių sudėtis ir skaičius, pateikiamas TPSIS sistemoje, ir tų pačių savivaldybių teritorijai reglamentuojamų rodiklių sudėtis ir skaičius stebėsenos apraše, nesutampa. Iš pateikto 81 rodiklio tik 22 rodikliai turėjo atitikmenis stebėsenos apraše (iš viso stebėsenos apraše reglamentuotų rodiklių skaičius savivaldybių teritorijoms – 61). Tai rodo, jog stebėsenos sistema nėra tiksliai ir aiškiai reglamentuota, yra tam tikrų spragų, kalbant apie reikiamų duomenų pateikimą, bei turinys nėra galutinai suformuotas.

Pastebėta, jog santykinių rodiklių sistemoje pateikiama tik 22 %, o tai yra labai maža dalis atsižvelgiant į tai, jog tokie rodikliai yra išsamesni bei leidžiantys geriau analizuoti ir vertinti teritorijų plėtros tendencijas. Taip pat pastebėta, jog rodiklių, kurių reikšmės būtų nuolat tikslinamos yra 79 %, o vertinant tai, jog apžvalgai atlikti buvo parinkti tik tie rodikliai, kurių reikšmės pateikiamos TPSIS sistemoje ir didžioji dalis rodiklių buvo nevertinti būtent dėl informacijos trūkumo, galima teigti, jog rodiklių sistema turi būti tobulinama, atkreipiant dėmesį į reikiamų duomenų pasiekiamumą, rodiklių reikšmėms gauti periodiškai ir laiku. Rodiklių, kurių reikšmėms tiesiogiai daro įtaką teritorijų planavimo dokumentai, sistemoje yra 71 %, šį rezultatą galima vertinti teigiamai, nes didžioji dalis rodiklių yra aktualūs nagrinėjamai sistemai.

10 lentelėje pateikiamas galutinis Šilalės rajono teritorijos BP sprendinių stebėsenai pateikiamų metinių rodiklių sąrašas su 2015 m. reikšmėmis.

10 lentelė. 2015 m. Šilalės rajono savivaldybės stebėsenos rodikliai ir jų reikšmės pagal stebėsenos aprašą

Nr.	Rodiklių grupė	Rodiklis	Mato vienetai	Reikšmė
1	Baziniai rodikliai	Gyventojų tankis metų pradžioje	*gyv. sk./km²*	20,9
2	Baziniai rodikliai	Patvirtintų specialiojo teritorijų planavimo dokumentų skaičius.	*vnt.*	20
3	Baziniai rodikliai	Patvirtintų kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų skaičius	*vnt.*	10
4	Baziniai rodikliai	Statybos leidimai statyti paslaugų objektus	*vnt.*	1
5	Baziniai rodikliai	Statybos leidimai statyti gyvenamosios paskirties pastatus	*vnt.*	52
6	Baziniai rodikliai	Statybos leidimai statyti sandėliavimo, gamybos ir pramonės objektus.	*vnt.*	4
7	Fiziniai rodikliai	Naudingas plotas tenkantis vienam gyventojui	*m²/1 gyv.*	28,3
8	Fiziniai rodikliai	Konservacinės paskirties žemė	*km²**	0,36
9	Fiziniai rodikliai	Miškų ūkio paskirties žemė	*km²**	230,38
10	Fiziniai rodikliai	Užstatyta teritorija	*km²*	32,23
11	Socialiniai rodikliai	Bendrojo ugdymo mokyklų skaičius tenkantis 1000 gyventojų	*vnt./1000 gyv.*	-
12	Socialiniai rodikliai	Kultūros centrų skaičius tenkantis 1000 gyventojų	*vnt./1000 gyv.*	-
13	Socialiniai rodikliai	Ligoninių skaičius Sveikatos apsaugos ministerijos sistemoje tenkantis 1000 gyventojų	*vnt./1000 gyv.*	-
14	Socialiniai rodikliai	Vietų skaičius ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tenkantis 100 lankančių šias įstaigas vaikų	*vnt./100 vaikų*	90
15	Socialiniai rodikliai	Medianinis gyventojų amžius metų pradžioje	*metai*	42
16	Socialiniai rodikliai	Natūrali gyventojų kaita	*asm. sk.*	-
17	Socialiniai rodikliai	Užregistruotos nusikalstamos veikos	*sk.***	608
18	Ekonominiai rodikliai	Užimtieji	*tūkst.*	10,3
19	Ekonominiai rodikliai	Mėnesinis BRUTO darbo užmokestis	*Eur*	-
20	Ekonominiai rodikliai	Savivaldybių biudžetų pajamos	*tūkst. Eur.*	-
21	Ekonominiai rodikliai	Apgyvendinimo įstaigos tenkančios 1000 gyventojų	*sk./1000 gyv.*	-
22	Aplinkosauginiai rodikliai	Ūkio, buities ir gamybos nuotekų išleidimas į paviršinius vandenis	*tūkst. m³*	593,2

* stebėsenos apraše (2014) rodiklio mato vienetai ha/gyv.

** stebėsenos apraše (2014) rodiklio mato vienetai nurodyti sk./1000 gyv,

Pagal 10 lentelę matyti, jog iš ir taip mažos dalies TPSIS sistemoje pateikiamų rodiklių dalies rodiklių reikšmės 2015 m. nėra pateikiamos. Jos paskutinį kartą atnaujintos 2014 m., po to nebebuvo teikiamos. Be to matoma, jog iš pagrindinių rodiklių, t.y. socialinių, ekonominių ir aplinkosauginių, maža

dalis rodiklių turi pateikiamus duomenis ir detali analizė yra negalima. Pagal 2015 m. teikiamus duomenis ir 61 rodiklio, kurio teikimas ataskaitoje nurodytas kaip privalomas, duomenų užtenka tik 15 rodiklių pateikimui, iš kurių ekonominių – 1, aplinkosauginių – 1, o socialinių – 3. Todėl tikslinga tobulinti stebėsenoje naudojamų rodiklių turinį, duomenų teikimo tvarką bei sudaryti tokią rodiklių sistemą, kurios priežiūra būtų lengvai atliekama, būtų sąlygos laiku gauti ir rinkti duomenis. Siekiant įvertinti, kas stebėsenos sistemoje turi būti tobulinama ir reikalauja didžiausio dėmesio. tikslinga atlikti rodiklių vertinimą pagal išskirtus kriterijus.

4.3. Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojamų rodiklių vertinimas pagal išskirtus kriterijus

Rodiklių parinkimas, efektyvumas ir nauda priklausoma nuo BP sprendinių tikslų. Stebėsena skirta socialinės, ekologinės, ekonominės ir teritorinės raidos tikslų įgyvendinimo priežiūrai, todėl svarbiausia, jog atspindėtų socialinę, ekologinę, ekonominę ir teritorijų plėtros būklę bei raidos perspektyvas, jog būtų galima parinkti adekvačias priemones tikslų įgyvendinimui.

Visų pirma, ekspertų nuomone, svarbiausias kriterijus, kurį turi atitikti kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojami rodikliai, yra tai, jog jie turi atspindėti pagrindinius BP keliamus uždavinius. Kadangi atlikus rodiklių apžvalgą pastebėta, jog 68 % rodiklių reikšmių tiesiogiai daro įtaką BP sprendiniai, galima teigti, jog šį kriterijų rodiklių sistema atitinka.

Idealiu atveju, darant prielaidą, jog visų stebėsenos apraše (2014) pateikiamų savivaldybė BP rodiklių reikšmės būtų pateikiamos laiku ir ataskaita rengiama vadovaujantis būtent šiais rodikliais baziniai rodikliai atspindi pagrindines teritorijų plėtros tendencijas, t.y. parengtų teritorijų plėtros dokumentų skaičius bei išduotų leidimų statyboms skaičius. Šie rodikliai leidžia daryti prielaidas, kokiu mastu vyksta teritorijų plėtra ir apibrėžia statybos sektoriaus apimtis. Fizinės aplinkos rodikliai detaliau apibrėžia teritorijos patrauklumą: statybos, renovacijos apimtis, inžinerinės infrastruktūros vystymą bei žemės naudojimo pasiskirstymą, užstatymo intensyvumą ir tankumą. Taip pat rodikliai, nusakantys gyvenamojo būsto kokybės duomenis, t.y. gyvenamojo ploto vidurkis, naujai pastatytų butų skaičius bei namų, turinčių interneto prieigą, dalis. Socialinių ir ekonominių rodiklių grupių turinys tinkamai atspindėtų bendrą teritorijos būklę, tačiau susiduriama su duomenų trūkumu. Pastebėta, jog lyginant esmines darnios plėtros dalis, t.y. socialinę, ekonominę bei ekologinę aplinką, rodiklių vertinime mažas dėmesys skiriamas aplinkosauginiams rodikliams, kurių rodiklių sąraše iš 61 rodiklio, tik 3 rodikliai skirti ekologinei aplinkai vertinti, t.y dienų, kai buvo viršyta leistina oro tarša iš mobilių taršos šaltinių skaičius,

dienų, kai buvo viršyta leistina oro tarša iš stacionarių taršos šaltinių skaičius bei nuotekų, išvalytų iki DLT normų ir išleistų į paviršinius vandens telkinius kiekis. Todėl siūloma detaliau išskirti ekologinio aspekto rodiklius, kurie atspindėtų atliekų tvarkymą, kuris numatomas BP sprendiniuose (pvz. perdirbamų atliekų procentinis dydis) bei atsinaujinančių išteklių panaudojimą (pvz. energijos, gaunamos iš atsinaujinančių išteklių, dalis), kas yra svarbus rodiklis siekiant darnios plėtros.

Antras kriterijus, išskirtas atlikus kriterijų rangavimą, tai siekiamybė, jog rodikliai turi būti išmatuojami bei pasiekiami. Pastarasis kriterijus šiuo metu nėra įgyvendinamas, nes rodiklių sistema nėra pagrįsta siekiamų rodiklių reikšmių nustatymo principu. Antroji kriterijaus dalis, kad rodikliai turi būti išmatuojami, atitinka dabar galiojančią sistemą, nes visi rodikliai gali būti išreiškiami kiekybiškai. Skiriasi tik rodiklių efektyvumas dėl jo pateikimo. Didžioji dalis rodiklių, pateikiamų TPSIS sistemoje, yra absoliutiniai dydžiai, neatsižvelgiant į tai, jog stebėsenos apraše reikalaujamos reikšmės yra santykinės. Siekiant pagerinti rodiklių sistemos efektyvumą tikslinga ieškoti tokių rodiklių išraiškos būdų, kurie perteiktų ne absoliutinį dydį, tačiau tam tikrą priklausomybę.

Trečiasis kriterijus, kuriam ekspertai skyrė 3 vietą, yra šiuo metu sistemoje netaikomas rodiklių „lygių principas“. Šį metodą būtų tikslinga taikyti ir naudoti nusprendus pakeisti galiojantį BP. Šis principas paremtas tuo, jog BP sprendiniuose nustatomos BP rengimo metu esamos rodiklių reikšmės. Taip pat parengiamas racionalus planas, kaip būtų galima pagerinti rodiklius bei nustatomos racionalios ir pasiekiamos rodiklių reikšmės tam tikram BP galiojimo laikotarpiui, tarkim, 10 metų. Ataskaitos rengimo metu nustatomos momentinės rodiklių reikšmės, kurios nurodo BP įgyvendinimo mastą. Toks modelis taikomas Anglijos sostinės Londono BP sprendinių įgyvendinimo stebėsenai, kur pateikta 20 rodiklių su siekiamomis reikšmėmis ir stebimas jų įgyvendinimas. Šio modelio taikymo nauda:

1. Leidžia periodiškai vertinti BP įgyvendinimą;
2. Padeda atskleisti problematiškas vietas, jei rodiklio tendencijos negerėja;
3. Palengvina tikslų įgyvendinimo priežiūrą, nes rezultatai pateikiami skaitinėmis reikšmėmis;
4. Pasikeitus teritorijos plėtros poreikiams galima lengvai pakoreguoti siektinas reikšmės;
5. Rodiklių sistemos įtraukimas į BP sprendinių ataskaitą suteiktų konkretumo teritorijos plėtros tikslams.

Ketvirtas - konkretumo ir specifiškumo kriterijus, kuris aiškiai matomas šiuo metu naudojamoje kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos rodiklių sistemoje, nes išskiriamos trys darnios plėtros grupės: socialinė aplinka, ekonominė aplinka ir ekologinė aplinka, bei teritorijų plėtros tendencijas apibrėžiančios dvi bendros grupės, t.y. fizinė aplinka bei baziniai

rodikliai. Taip pat rodikliai yra konkretūs, nepalieka terpės interpretacijoms ir nusako tik BP sprendiniams aktualius dydžius, kurie nurodo pagrindines teritorijų plėtros tendencijas.

Penktas kriterijus apibūdina rodiklių sistemos skirstymą į pagrindinius ir pagalbinius rodiklius. Toks rodiklių skirstymo modelis pateiktas ir ISO 37120:2014 tarptautinės starndartizacijos organizacijos siūlomame standarte, gyvenimo kokybės ir teritorijos plėtrai siūlomų rodiklių dokumente. Šiuo atveju stebėsenos apraše (2014) pateikti rodikliai neskirstomi į pagrindinius ir pagalbinius, tačiau galima vertinti, jog pagrindiniai rodikliai - socialiniai, ekonominiai ir aplinkosauginiai - yra orientuoti į darnią plėtrą, o pagalbiniai rodikliai - fiziniai ir baziniai. Tačiau taip pat pažymėtina, jog stebėsenos apraše paliekama savivaldybių institucijoms savo nuožiūra keisti ir koreguoti naudojamus rodiklius. Tokia reglamentavimo spraga neužtikrina konkretumo ir priežiūros rodiklių sistemos taikyme. Siekiant efektyvesnės stebėsenos tikslinga nustatyti pagrindinius ir pagalbinius rodiklius bei reglamentuoti jų pateikimo būtinumą bei periodiškumą.

Rodiklių taikymą, kaip efektyvų ir naudingą, ekspertai įvertino šešta vieta. Atsižvelgiant į 4.2 skyriuje pateiktą rodiklių apžvagą galima teigti, jog šiandien rodiklių sistema taikoma neefektyviai. Ataskaitoje pateikiamos tik metinės rodiklių reikšmės, iš kurių negalima padaryti detalių prielaidų ar išvadų susijusių su teigiamomis ar neigiamomis teritorijos plėtros tendencijomis. Siekiant efektyvesnio rodiklių taikymo tikslinga detaliau apibrėžti rodiklių pritaikymą. Taip pat į stebėsenos ataskaitą įtraukti ne metinių reikšmių pateikimą, bet BP galiojimo laikotarpio reikšmių teikimą, jog būtų galima stebėti tendencijas, pokyčius bei daryti išvadas.

Kalbant apie rodiklių pateikimą periodiškai ir laiku, susiduriama su duomenų teikimo ir rinkimo spragomis. Atsižvelgiant į 4.2 skyriuje pateiktą apžvalgą pastebima, jog didelė dalis TPSIS sistemoje pateikiamų rodiklių nesudaro stebėsenos apraše pateiktų rodiklių pagrindo. Didžiausia problema - tai duomenų teikimas ir rinkimas. Prieš parenkant rodiklius ir sudarant rodiklių sistemą privalu užtikrinti, jog rodiklio skaitinei reikšmei pateikti būtini duomenys būtų renkami ir užtikrinamas rodiklio reikšmės stebėsenos galimybės. Šių duomenų pasiekiamumą turi užtikrinti už duomenų rinkimą atsakingos institucijos bei kalbant apie savivaldybės BP rodiklius, savivaldybės atstovai, kurie, vadovaujantis stebėsenos aprašu (2014), privalo kiekvienų metu pirmajame ketvirtyje teikti duomenis TPSIS sistemai. Tačiau susiduriama su duomenų rinkimo problemomis, kurios reikalauja didelių kaštų, nes kai kurių rodiklių duomenų gavyba reikalauja papildomų apklausų ar specialios įrangos. Todėl tikslinga rengiant ar koreguojant stebėsenai naudojamų rodiklių sistemą atsižvelgti į duomenų pasiekiamumą bei įpareigoti atsakingas institucijos laiku vykdyti pareigas.

Paskutinis kriterijus, kuris atspindi visas prieš tai pastebėtas rodiklių sistemos problemas, tai rodiklių vertinimas ir tobulinimas įgyvendinimo metu. Patvirtintus kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos turinio ir stebėsenos atlikimo tvarkos aprašą ir pateikus rodiklius, nuo patvirtinimo šie rodikliai nebuvo tobulinami. Tačiau siekiant efektyvios stebėsenos, rodiklių sąrašas, pastebėjus duomenų teikimo, stebėsenos įgyvendinimo spragas, turi būti keičiamas ir tobulinamas. Atsižvelgiant į tai, jog praėjus trims metams nuo šio stebėsenos aprašo įsigaliojimo rodiklių sistemoje pastebima tiek spragų, galima daryti išvadą, jog tikslinga būtų peržiūrėti visą rodiklių sistemą iš esmės.

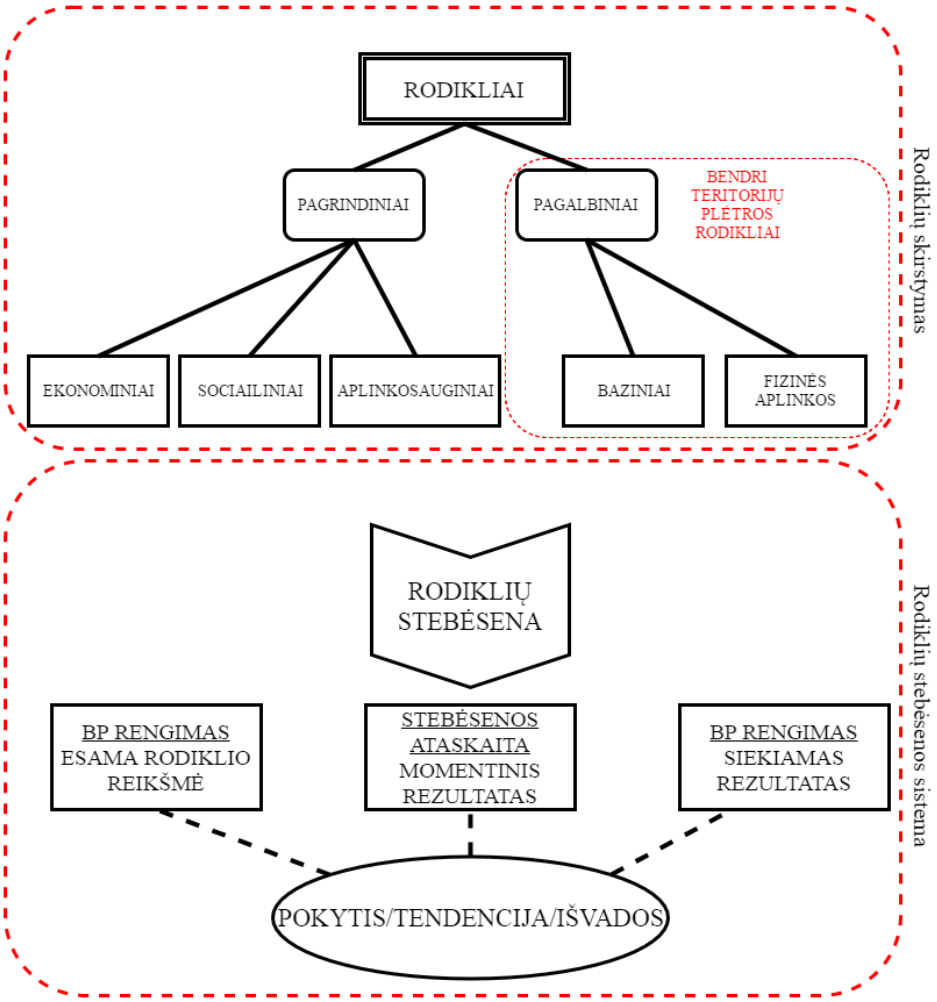
Taigi, apžvelgus šiuo metu naudojamą rodiklių stebėsenos sistemą pastebėta, jog pradėta naudoti rodiklių sistema turi teigiamą įtaką ir gali padėti efektyviai vykdyti kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimą. Kombinuotas priemonių plano ir rodiklių naudojimas gali užtikrinti konkrečių sprendinių (priemonių planas) bei bendrų teritorijų plėtros tendencijų (rodiklių sistema) priežiūrą ir našų tikslų įgyvendinimą. Tačiau, įvertintus rodiklių sistemą pagal išskirtus kriterijus, pastebėti esminiai sistemos trūkumai, kurie turi būti sprendžiami:

1. Rodiklių sistemos efektyviam taikymui trūksta duomenų; siekiant produktyvios stebėsenos tikslinga sudarant sistemą ir išskiriant pagrindinius rodiklius iš anksto apgalvoti ir užtikrinti duomenų rinkimo metodus ir galimybes. Didelis rodiklių skaičius tik padidina šią problemą. Tikslinga išskirti svarbesnius rodiklius ir užtikrinti pastovų duomenų teikimų šių rodiklių vertinimui.
2. Nėra sudarytos konkrečios rodiklių taikymo metodologijos; šiuo metu galiojančiame stebėsenos apraše (2014) nurodyta, jog rengiant ataskaitą būtina nurodyti metines rodiklių reikšmes. Tačiau toks duomenų teikimas neatitinka stebėsenos prasmės, kuomet stebimos reiškinio kitimo tendencijos ir taip formuojamos prognozės.
3. Rodiklių sistema nepagrįsta „lygių principu“, kuomet rodikliams nustatomos siektinos reikšmės; siekiant efektyviai pritaikyti rodiklių sistemą nustatyta, jog tikslinga rengiant BP nustatyti esamas rodiklių reikšmes bei įvertinti racionalias, pasiekiamas, tačiau keliančias iššūkį prognozuojamas reikšmes nustatytam laikotarpiui.
4. Nėra išskirti pagrindiniai ir pagalbiniai rodikliai; sistemoje naudojamų rodiklių gausa neleidžia sukonkretinti ir tinkamai vertinti kai kurių rodiklių teikimo būtinumą TPSIS sistemoje. Pateikiama gausybė rodiklių, kurių mato vienetai, sudėtis nesutampa su rodikliais, nurodytais stebėsenos apraše (2014). Taip pat stebėsenos apraše nurodytų rodiklių skaičius toks didelis, jog užtikrinti visiems rodikliams reikiamų duomenų teikimą yra sudėtinga. Būtent todėl tikslinga peržiūrėti rodiklių sistemą ir

išskirti privalomus pagrindinius rodiklius bei pagalbinius rodiklius, kurie gali būti teikiami atsižvelgiant į ataskaitos rengėjo nuomonę.

4.4. Stebėsenai naudojamų rodiklių sistemos tobulinimo gairės

Siekiant išskirti ir sudaryti modelį, kuriuo vadovaujantis būtų galima tobulinti savivaldybės BP sprendinių įgyvendinimo stebėsenai naudojamus rodiklius, visų pirma reikia paminėti, jog siūlomi pagrindiniai rodikliai turi atspindėti ne konkrečios savivaldybės tendencijas, tačiau bendras atskirų teritorijų plėtros kryptis. Vadovaujamasi darnios plėtros principu, jog pagrindinius rodiklius turėtų sudaryti ekonominiai, socialiniai bei aplinkosauginiai rodikliai, o pagalbinius - bendri teritorijų plėtros rodikliai, susidedantys iš bazinių ir fizinės aplinkos rodiklių (žr. 10 pav.).

10 pav. Siūlomos tobulinti rodiklių sistemos modelis

Siūloma keičiant BP naudoti rodiklių „lygių principą“, kuomet rengiant BP nustatomos esamos bei siektinos pagrindinių rodiklių reikšmės, o ataskaitos metu pateikiamas momentinis pokytis. Taip suformuojamos išvados ar teritorijų plėtra vyksta teigiama, ar neigiama kryptimi.

Visų pirma parenkant rodiklius svarbu atkreipti dėmesį į pagrindinį ekspertų išskirtą kriterijų, t.y., jog rodikliai turi atspindėti pagrindinius BP keliamus tikslus. Taip pat tikslinga ieškoti santykinių rodiklių, kurių reikšmė ir interpretacija yra daug platesnė ir daugiau nusakanti apie teritorijų plėtrą, nei absoliutinių. Atsižvelgiant į tai, jog TPĮ (2014) nurodo, jog pagrindinis jo tikslas užtikrinti darnią teritorijų plėtrą, pateikiami rekomenduojami pagrindiniai rodikliai išlaiko šiuo metu esamą rodiklių grupavimą, t.y. socialiniai, ekonominiai ir aplinkosauginiai.

Socialinės grupės rodiklių pagrindinis tikslas - nusakyti gyvenimo kokybės lygį. Šios grupės pagrindiniai kriterijai, nurodantys teritorijos socialinę būklę, – tai nusikalstamumas, paslaugų pasiekiamumas bei gyventojų skaičiaus pokytis. Pavyzdiniai rekomenduojami rodikliai pateikti 11 lentelėje.

11 lentelė. Socialinių rodiklių grupei rekomenduojamų rodiklių rinkinys

Nr.	Rodiklis	Mato vienetas
1.	Šeimų esančių socialinės rizikos sąrašuose prieaugis	*Proc.*
2.	Nusikaltimų skaičius, tenkantis 1000 gyventojų	*Sk./1000 gyv.*
3.	Gyventojų prieaugis	*Proc.*
4.	Vidutinė vyrų gyvenimo trukmė	*Amžius*
5.	Vidutinė moterų gyvenimo trukmė	*Amžius*
5.	Mokyklų/ikimokyklinio ugdymo/sveikatos apsaugos įstaigų sk., tenkantis 1000 gyventojų	*Proc./proc./proc.*
6.	Gyventojų dalis, turinti vandens tiekimą	*Proc.*
7.	Gyventojų dalis, turinti nuotekų tvarkymo sistemą	*Proc.*
8.	Miesto gyventojų procentinė kelionių struktūra (pėsčiomis/dviračiu/automobiliu)	*Proc./Proc./Proc.*
9.	Savižudybių skaičius, tenkantis 1000 gyventojų	*Sk./1000 gyv.*
10.	Gyventojų dalis, turinti vidurinį (aukštąjį) išsilavinimą	*Proc.*

Ekonominiai rodikliai turi atspindėti ekonominės gerovės lygį, t.y. pajamas, darbą ir kt. Pavyzdžiai pateikti 12 lentelėje.

12 lentelė. Ekonominių rodiklių grupei rekomenduojamų rodiklių rinkinys

Nr.	Rodiklis	Mato vienetas
1.	Darbingų ir dirbančiųjų gyventojų santykis	*Proc.*
2.	Nedarbo lygis	*Proc.*
3.	Savivaldybės pajamų ir išlaidų santykis	*Proc.*
4.	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis	*Eur.*
5.	Materialinės investicijos	*Tūkst. Eur./1000 gyv.*
6.	Savivaldybės skola, lyginant su bendru savivaldybės biudžetu	*Proc.*
7.	Jaunimo iki 25 metų nedarbo lygis	*Proc.*
8.	Komercinio ir pramoninio nekilnojamojo turto dalis lyginant su visu nekilnojamu turtu (gali būti vertinama ir kt. pvz. gyvenamoji paskirtis)	*Proc.*

Aplinkosauginiai rodikliai turi atspindėti teritorijos ekologinę būklę bei jos išsaugojimą. Šie rodikliai nusako atsinaujinačių išteklių panaudojimą, vandens būklę, bendrąja prasme sveikos aplinkos išsaugojimą. Pavyzdinis rodiklių sąrašas pateiktas 13 lentelėje.

13 lentelė. Aplinkosauginių rodiklių grupei rekomenduojamų rodiklių rinkinys

Nr.	Rodiklis	Mato vienetas
1.	Energijos, gaunamos iš atsinaujinančių išteklių, dalis	*Proc.*
2.	Rūšiuojamų buitinių atliekų dalis	*Proc.*
3.	Nuotekų (ūkio, buities, gamybos), išvalytų iki DLT normų ir išleistų į paviršinius vandenis, kiekis	m^3*/gyv.*
4.	Gyventojų dalis, kurių atliekos yra surenkamos	*Proc.*
5.	Šiltnamio efektą sukeliančių dujų dalis, tenkanti vienam gyventojui	m^3*/gyv.*
6.	Gyventojų dalis, gyvenanti padidinto triukšmo lygyje	*Proc.*

Taip pat svarbu, jog kiekvienas rodiklis turi būti laiku ir nuolat teikiamas TPSIS sistemoje. Tai turi užtikrinti atsakingos statistinius duomenis teikiančios institucijos bei tam tikrų rodiklių duomenų teikimą privalo užtikrinti savivaldybė. Tačiau būtina atsižvelgti ir į duomenų surinkimo galimybes, tokias, kaip rodiklio sudėtingumas, kuomet rodikliui reikalingų duomenų surinkimui reikalingi

papildomi kaštai (pvz. rodiklis “gyventojų dalis, gyvenanti padidinto triukšmo lygyje“ reikalingi papildomi kaštai, dėl periodiškai būtinų atlikti triukšmo matavimų). Taip pat stebėsenos periodiškumo, šiuo atveju, remiantis stebėsenos aprašu reikalingas duomenų teikimas kas metus, ataskaitos rengiamos kas 2 metus, todėl rodikliai, kurių teikimui reikalingos, pvz. gyventojų apklausos, periodiškas teikimas yra sudėtingas. Todėl svarbiausia yra gerai išvystyta statistikos duomenų rinkimo ir teikimo sistema.

Statistinius duomenis teikiančios institucijos ne visuomet gali užtikrinti laiku pateikiamą informaciją reikiamam rodiklio vertinimui, todėl prieš patvirtinant rodiklių sąrašą, būtina įsitikinti, jog nėra tikimybės, jog rodiklio pateikimas bus neįmanomas.

Taip pat pateikiamas pagalbinių rodiklių sąrašas (fizinių ir bazinių rodiklių pagrindu), tačiau jis gali būti konkretizuojamas vadovaujantis TPSIS teikiama informacija, atrenkant ir pasiūlant rodiklius, geriausiai atspindinčius teritorijų plėtros būklę. Taip pat pagalbinių rodiklių sąrašas gali būti parenkamas priklausomai nuo nagrinėjamos teritorijos prioritetinių sričių, bei keliamų tikslų. Galimi pagalbiniai rodikliai pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė. Siūlomas pagalbinių rodiklių rinkinys

Nr.	Rodiklis	Mato vienetas
1	2	3
1.	Gyventojų tankis	*Gyv./km^2*
2.	Parengtų kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų skaičius	*Vnt.*
3.	Statybos leidimai naujiems gyvenamiesiems pastatams	*Vnt.*
4.	Žaliosios teritorijos	*ha./gyv.*
5.	Renovuotų gyvenamųjų pastatų dalis	*Proc.*
6.	Užstatymo intensyvumas	*Proc.*
7.	Užstatymo tankumas	*Proc.*
8.	Dviračių infrastruktūra	*km.*
9.	Senatvės pensininkų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus santykis	*Proc.*
10.	Vidutinis šeimos dydis	*Asm. sk.*
11.	Žemės naudojimo paskirtis (miškų ūkio, žemės ūkio, kita, vandens ūkio, konservacinė)	*Proc.*
12.	Naudingas plotas, tenkantis vienam gyventojui	*m^2/gyv.*

14 lentelės tęsinys

1	2	3
13.	Teritorijos kelių tankis	*km/ km²*
14.	Gyventojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (0-14; 15-24, 25-64, 65+)	*Proc.*
15.	Namų ūkių skaičius	*Vnt.*
16.	Negyvenamos teritorijos dalis	*Proc.*

Siūlomi pagalbiniai rodikliai sudaro pagrindą bendrai informacijai apie teritorijos būklę, jos plėtrą. Jie taip pat sudaro atsvarą pagrindiniams rodikliams ir papildo juos aktualia bei svarbia informacija. Norint papildyti pateiktą rinkinį, reikalinga atlikti detalesnę rodiklių analizę.

Pasiūlytas sistemos modelis bei rodikliai yra tik rekomendacinio pobūdžio, todėl siekiant įgyvendinti sistemos tobulinimą tikslinga atlikti detalesnius tyrimus, taip pat apžvelgti finansinius kaštus, reikalingus sistemos tobulinimui, bei įvertinti rodikliams teikti duomenų pasiekiamumo galimybes.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Atlikus Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo bei bendrųjų planų stebėsenos sistemas reglamentuojančių teisės aktų apžvalgą pastebėta, jog įvykusi 2014 m. reforma susistemina teritorijų planavimo proceso sprendinius. Teritorijų planavimo procesą galima apibrėžti integruoto valdymo sistemos modeliu. Vadovaujantis šiuo modeliu daroma prielaida, jog tinkamai atliktas įvertinimas ir parengta stebėsenos ataskaita nusprendžia, kaip bus tęsiami bendrojo plano vykdymo darbai. Taigi, sprendinių įvertinimas leidžia laiku reaguoti į kintančias ekonomines, ekologines, socialines sąlygas, tai reiškia – užtikrina darnią teritorijų plėtrą.

2. Lietuvoje kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo stebėsenos sistema susideda iš dviejų reikšminių dalių: priemonių plano bei rodiklių. Priemonių planas užtikrina konkrečių sprendinių įgyvendinimo priežiūrą, o rodiklių sistemos tikslas - perteikti bendrąją teritorijos vystymosi situaciją. Nėra vienareikšmiškos metodikos, kaip turi būti sudarinėjamos teritorijų planavimo dokumentams stebėti skirtos rodiklių sistemos, tačiau remiantis mokslininkų pasiūlymais bei išskirtais kriterijais galima teigti, jog svarbiausia naudojant rodiklių sistemą tinkamai parinkti ir sudaryti rodiklių sistemos tipą, nustatyti rodikliams keliamus tikslus, juos klasifikuoti ir nustatyti siektinas reikšmes. Tokiu atveju teritorijų planavimas įgauna tam tikras gaires, rodikliai tampa ne tik tendencijų stebėjimo priemone, bet ir padeda kryptingai siekti iškeltų tikslų.

3. Siekiant įvertinti stebėsenai naudojamus rodiklius, atliktas ekspertinis vertinimas ir nustatytas ekspertų vertinimo atsakymų suderinamumas, apskaičiuotas konkordacijos koeficientas $W = 0{,}461$ (W_{min}=0,322). Pagal gautas reikšmes darytina išvada, jog ekspertų nuomonės yra suderintos ir iškelta hipotezė „H_0: ekspertų vertinimai prieštaringi“ yra atmetama. Atlikus ekspertinį vertinimą išskirtiems kriterijams, kuriais remiantis gali būti vertinamos ir sudaromos rodiklių sistemos, suteikti rangai. Ekspertų nuomone, kriterijai išsidėsto taip:

- rodikliai turi atspindėti pagrindinius bendruosiuose planuose keliamus uždavinius ($Q_{K_1} = 0{,}216$);
- rodikliai turi būti išmatuojami ir pasiekiami ($Q_{K_3} = 0{,}160$);
- rodiklių sistema turi būti pagrįsta rodiklių „lygių principu“, t.y. BP rengimo metu nustatomos pradinės ir siektinos rodiklių reikšmės, ataskaitos rengimo metu nurodomas momentinis rezultatas ($Q_{K_4} = 0{,}133$);
- rodikliai turi būti konkretūs ir specifiški ($Q_{K_2} = 0{,}114$);
- rodikliai turi būti skirstomi į pagrindinius ir pagalbinius ($Q_{K_5} = 0{,}108$);

- rodiklių taikymas turi būti efektyvus ir naudingas ($Q_{K_6} = 0{,}105$);
- rodikliai turi būti patikimi ir pateikiami periodiškai ir laiku ($Q_{K_7} = 0{,}102$);
- rodiklių turi būti tobulinami įgyvendinimo metu ($Q_{K_8} = 0{,}062$).

4. Atlikus stebėsenai naudojamų rodiklių vertinimą pagal išskirtus kriterijus nustatyta, jog šiuo metu naudojama sistema neatitinka iškeltų kriterijų. Pagrindiniu išskirtas kriterijus, jog rodikliai turi atitikti bendrajame plane keliamus tikslus iš dalies atitinka, tačiau galima išskirti pagrindinę išryškėjusią problemą dėl duomenų, reikalingų rodiklių reikšmėms, teikimo. Tai lemia didelis rodiklių skaičius, neapibrėžta duomenų teikimo tvarka. Rodiklių sistema nepagrįsta „lygiu principu“, kuomet rodikliams nustatomos siektinos reikšmės, t.y. rengiant ar keičiant bendrąjį planą nustatomos esamos rodiklių reikšmės bei nustatomos siektinos reikšmės, o ataskaitos rengimo metu pateikiama momentinė reikšmė. Taip pat nėra išskirti pagrindiniai ir pagalbiniai rodikliai, taip sukonkretinant privalomų teikti rodiklių skaičių ir sandarą bei užtikrinant šiems rodikliams reikiamų duomenų teikimą.

5. Apžvelgus Šilalės rajono bendrojo plano sprendinių priemonių plano įgyvendinimą pastebėta, jog sprendiniai įgyvendinami tiek, kiek tai leidžia finansinės galimybės. Šiuo metu galima teigti, jog ~ 52 % priemonių yra įgyvendintos, o 27 % vykdoma. Tik 21 % sprendinių pagal turimus duomenis neįgyvendinti ar nepradėti įgyvendinti. Taip pat pagal nustatytus terminus 2020 m. Šilalės rajono priemonių plano įgyvendinimas bus baigtas. Tačiau Šilalės rajono savivaldybės teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių planas iš dalies parengtas atsižvelgiant ne į Šilalės rajono teritorijos BP, o į 2011 m. parengtą Tauragės apskrities teritorijos BP sprendinių įgyvendinimo priemonių planą. Todėl darytina išvada, jog priemonių plano, kaip stebėsenos ataskaitos dalies, vertė priklauso nuo priemonių plano rengėjų, o tai reiškia, jog priemonių plano rengėjų atsakomybė išskirti pagrindines priemones ir prioritetus, kurie užtikrintų BP įgyvendinimą bei įgyvendinimo terminus, o rengiant stebėsenos ataskaitą nustatomas faktas ar priemonė įgyvendinta, ar ne.

Pažymėtina tai, jog rodiklių sudėtis ir skaičius pateikiamas TPSIS sistemoje ir tų pačių savivaldybės teritorijai reglamentuojamų rodiklių sudėtis ir skaičius stebėsenos apraše nesutampa. Iš pateikto 81 rodiklio tik 22 rodikliai turėjo atitikmenis stebėsenos apraše (iš viso stebėsenos apraše reglamentuotų rodiklių skaičius savivaldybių teritorijoms – 61). Tai rodo, jog stebėsenos sistema nėra tiksliai ir aiškiai reglamentuota, yra tam tikrų spragų, kalbant apie reikiamų duomenų pateikimą, taip pat turinys nėra galutinai suformuotas. Pastebėta, jog santykinių rodiklių sistemoje pateikiama tik 22 %, o tai yra labai maža dalis atsižvelgiant į tai, jog tokie rodikliai yra išsamesni bei leidžiantys geriau analizuoti ir vertinti teritorijų plėtros tendencijas. Taip pat nustatyta, jog rodiklių, kurių reikšmės būtų nuolat tikslinamos, yra 79 %, tačiau pažymėtina, jog apžvalgai atlikti buvo parinkti tik tie rodikliai, kurių

reikšmės pateikiamos TPSIS sistemoje ir didžioji dalis rodiklių buvo nevertinti būtent dėl informacijos trūkumo. Galima teigti, jog rodiklių sistema turi būti tobulinama, atkreipiant dėmesį į reikiamų duomenų pasiekiamumą, rodiklių reikšmes gauti periodiškai ir laiku. Rodiklių, kurių reikšmėms tiesiogiai daro įtaką teritorijų planavimo dokumentai, sistemoje yra net 71 %, šį rezultatą galima vertinti teigiamai, nes didžioji dalis rodiklių yra aktualūs, kad įvertintų nagrinėjamą sistemą.

Taigi, šiuo metu naudojama kompleksinių teritorijų planavimo dokumentų stebėsenos sistema nepilnai atspindi teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimą ir poreikį juos keisti.

Pasiūlymai

1. Pateiktas sistemos tobulinimo modelis (žr.52 p.), kuriuo siūloma stebėsenai naudojamus rodiklius grupuoti į pagrindinius ir pagalbinius, taip sumažinant rodiklių skaičių ir užtikrinant pagrindinių rodiklių reikšmių teikimą, nustatant institucijas, atsakingas už šiems rodikliams reikalingų duomenų rinkimą;
2. Siūloma rengiant/keičiant bendruosius planus rodiklių sistemai naudoti rodiklių „lygių principą“, kur pradinės rodiklių reikšmės, apibūdinančios esamą situaciją, teikiamos bendrajame plane, bei parenkamos racionalios, pasiekiamos, tačiau keliančios iššūkį prognozuojamos reikšmės nustatytam laikotarpiui. Ataskaitos rengimo metu nustatomas momentinis rezultatas, kuris parodo įgyvendinimo būklę;
3. Siekiant išvengti situacijų, kuomet priemonių plano sudėtis neatitinka bendrojo plano sprendinių ir jis parengiamas remiantis aukštesnio lygmens teritorijų planavimo dokumento įgyvendinimo priemonių planu, tikslinga detaliau reglamentuoti priemonių plano rengimo tvarką, jo sudėtį bei priemonių nustatymo tvarką.

LITERATŪRA IR KITI ŠALTINIAI

Bardauskienė, D. 2008. *Sociokultūrinių aspektų vaidmuo miesto darnioje plėtroje*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Vilnius: Technika.

Becker, J. 2010. Use of backcasting to integrale indicators with principles of sustainability. *Internation jaurnal of Sustainable Development & World Ecology*, Vol. 17 (3), p. 1–74.

Bijotų dvaro sodybos - Baublių komplekso pritaikymas turizmui [interaktyvus] 2012, (žiūrėta: 2017-03-15). Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7253>.

Bivainis, E.; Tamošiūnas, T. 2007. *Darnus regionų vystymas: teorinis diskursas* // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Nr. 1 (8).

Burinskienė, M. 2000. Subalansuota plėtra Lietuvos miestų bendruosiuose planuose. *Miestų plėtra ir keliai* (Mokslo žurnalo *Statyba* priedas), 7: 3–9.

Būsto ir urbanistinės plėtros agentūros direktoriaus 2011 m. rugsėjo 21 įsakymas Nr. 1.6-68 *„Dėl Tauragės apskrities teritorijos bendrojo (generalinio) plano sprendinių įgyvendinimo priemonių plano (programos) patvirtinimo“* [interaktyvus], (žiūrėta: 2017-03-18). Prieiga per internetą:

< https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.3ED3EC4D83CB&lang=lt>.

Characteristics of effective indicators [interaktyvus] 2006, (žiūrėta 2016-10-14). Prieiga per interneta: <http://www.sustainablemeasures.com/node/92>.

Čiegis, R.; Grundey, D.; Štreimikienė, D. (2005). Darnaus vystymosi strateginis planavimas: municipaliniai aspektai / *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas*. XI-4: 260–269.

Integrated management – Towards local and regional sustainability [interaktyvus] 2009, (žiūrėta: 2016-12-15). Prieiga per internetą:

<https://www.ubc-sustainable.net/library/publication/integrated-management-%E2%80%93-towards-local-and-regional-sustainability>.

Gamtinio karkaso lokalizavimo ir ūkinės veiklos apribojimų, specialiųjų žemės naudojimo sąlygų nustatymo specialusis planas [interaktyvus] 2013, (žiūrėta: 2017-03-24). Prieiga per internetą:

< http://www.silale.lt/go.php/Sprendiniai979>.

Huang S.-L., Wong J.-H., Chen T.-Ch. A framework of indicator system for measuring Taipei's urban sustainability. *Landscape and Urban Planning*, Vol 42, 1998, p. 15–27.

ISO 37120:2014 "*Sustainable development of communities — Indicators for city services and quality of life*", International Organization for Standardization, 2014. 112 p.

Juškevičius, P. 2005. Gyvenimo kokybė ir darnioji plėtra urbanistikoje, *Urbanistika ir Architektūra* XXIX(4): 174–181.

Jūros kraštovaizdžio draustinio gamtotvarkos plano pagrindžiamoji informacija [interaktyvus] 2012, (žiūrėta: 2017-03-14). Prieiga per internetą: <http://gamtotvarka.am.lt/plans/232.pdf>.

Kaip praktiškai įgyvendinti strateginius planus. Metodinė medžiaga (2007) [interaktyvus], (žiūrėta: 2016-04-25). Prieiga per internetą:

< http://www.radviliskis.lt/files/teisine-informacija/strateginis-planavimas.pdf>.

Kendall, M. G., Gibbons, J. D. 1990. Rank Correlation Methods. – *Edward Arnold*, London, 260 p.

Kultūros paveldo vertybių registras [interaktyvus] 2017, (žiūrėta: 2017-03-14). Prieiga per internetą: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2014 m. sausio 2 d. įsakymas Nr. D1-8 „Dėl kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo“ [interaktyvus], (žiūrėta: 2016-01-15). Prieiga per internetą:

< https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fa9a6b3076e111e38da4e231c7b4cf37>.

Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro 2014 m. sausio 7 d. įsakymas Nr. D1-21. „Dėl kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos turinio ir stebėsenos atlikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ [interaktyvus], (žiūrėta 2014-10-15). Prieiga per internetą:

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/73319f50834911e3a89fd7598ca5c9ab>.

Lietuvos Respublikos finansų ministro 2014 m. Spalio 31 d. įsakymas Nr. 1k-341 „Dėl stebėsenos rodiklių nustatymo ir skaičiavimo taisyklių patvirtinimo“ [interaktyvus], (žiūrėta: 2017-01-25). Prieiga per internetą:

< https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7a54e250641d11e4ab32a37dfc9a0878>.

Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas 2013 m. birželio 26 d. Nr. XII-407 [interaktyvus], (žiūrėta: 2016-10-25). Prieiga per internetą:

< https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.91F3BE482534/DwZooVGjBS>.

Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. rusėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ [interaktyvus], (žiūrėta 2016-01-16). Prieiga per internetą: < https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAC62D7F8C15/TAIS_396083>.

Lietuvos Respublikos vyriausybės 2010 m. kovo 31 d. nutarimas Nr. 422 „*Dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo koncepcijos*“ [interaktyvus], (žiūrėta: 2016-11-14). Prieiga per internetą: < https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.734E7ECA5AB4>.

London plan annual monitoring report 12 [interaktyvus] 2016, (žiūrėta: 2016-10-12). Prieiga per internetą:

<https://www.london.gov.uk/what-we-do/planning/implementing-london-plan/monitoring-london-plan>.

Pagramančio regioninis parkas [interaktyvus] 2015, (žiūrėta: 2017-03-14). Prieiga per internetą: <http://pagramantis.am.lt/VI/article.php?article_id=172>

Pileckas, M. 2004. Aplinkosauginių indikatorių taikymas Lietuvos Kraštovaizdžio monitoringui: būklė, problemos, perspektyvos. *Geografijos metraštis.* 37(1-2): 113 –123.

Planuojami valstybės (regionų) projektai [interaktyvus] 2016, (žiūrėta: 2017-03-14). Prieiga per internetą:

<http://www.esinvesticijos.lt/lt/val_regionu_proj_aprasai/vandentiekio-ir-nuoteku-tinklu-rekonstrukcija-ir-pletra-silales-rajone-kaltinenuose>.

Podvezko, V. 2005. Ekspertų įverčių suderinamumas, *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas* 11(2): 101–101.

Policy and plan effectiveness monitoring. [interaktyvus] 2013, (žiūrėta 2017-03-16). Prieiga per internetą: < http://www.qualityplanning.org.nz/index.php/monitor/policy-and-plan-effectiveness>.

Priežiūros rodiklių ataskaita. Europos sąjungos struktūrinių fondų paramos panaudojimo priežiūros rodiklių tinkamumo įvertinimas [interaktyvus] 2007, (žiūrėta: 2016-12-14). Prieiga per internetą:

<https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/436_7386b7727f6f02bb1d4314567e779234.pdf >.

Sivilevičius, H. 2011. Application of Expert Evaluation Method to Determine the Importance of Operating Asphalt Mixing Plant Quality Criteria and Rank Correlation, *The Baltic Journal of Road and Bridge Engineering* 6(1): 48–58.

Sivilevičius, H. 2012. Kelių dangos tiesimo ir jų priežiūros technologijos: praktinių darbų metodikos nurodymai. Vilnius: Technika. 103 p.

Spangenberg J. H. Environmental space and the prism of sustainability: frameworks for indicators measuring sustainable development. *Ecological Indicators*, Vol 2, 2002, pp. 295–309.

Šaparauskas, J. 2004. *Darnaus miesto vystymo(-si) daugiatikslė selektonovacija: daktaro disertacija*. 150 p.

Šilalės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2017 m. vasario 27 d. įsakymas Nr. 3171 „Dėl Šilalės rajono savivaldybės administracijos seniūnijų 2017 metų veiklos planų tvirtinimo“ [interaktyvus], (žiūrėta: 2017-03-19). Prieiga per internetą:

< https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/63abc8c0fcc811e68034be159a964f47>.

Šilalės rajono savivaldybės tarybos 2015 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. T1-302 „Dėl Šilalės rajono sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo gerinimo ir teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų modernizavimo rėmimo programos patvirtinimo“ [interaktyvus], (žiūrėta 2017-03-16). Prieiga per internetą: < https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1bf383b0a7d311e5be7fbe3f919a1ebe>.

Šilalės rajono savivaldybės tarybos 2017 m. vasario 28 d. sprendimas Nr. T1-25 „Dėl pritarimo Šilalės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2016 metų veiklos ataskaitai“ [interaktyvus], (žiūrėta: 2017-03-15). Prieiga per internetą:

< https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/fac76150fdb411e68034be159a964f47>

Šilalės rajono savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2016 [interaktyvus], (žiūrėta: 2016-11-15). Prieiga per internetą: < http://www.silale.lt/index.php?-985459881>.

Šilalės rajono savivaldybės vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros specialusis planas [interaktyvus] 2008, (žiūrėta: 2017-03-14). Prieiga per internetą:

<http://www.silalesvandenys.lt/lt/es_parama_vandentvarkos_ukyje/infrastrukturos_pletros_planas>

Šilalės rajono socialinių paslaugų namai [interaktyvus], (žiūrėta: 2017-03-15). Prieiga per internetą: <http://www.silalesspn.lt/>

Šilalės šilumos tinklai [interaktyvus] 2013, (žiūrėta: 2017-03-19). Prieiga per internetą:

< http://silalessilumostinklai.lt/apie-mus/>

Tauragės regiono komunalinių atliekų infrastruktūros plėtra [interaktyvus] 2016, (žiūrėta: 2017-02-27). Prieiga per internetą:

< http://uabtratc.lt/index.php?route=information/information&information_id=63>

Teritorijų planavimo dokumentų registras [interaktyvus] 2017, (žiūrėta: 2017-02-26). Prieiga per internetą: <https://map.tpdr.lt/tpdr-gis/index.jsp?action=tpdrPortal>

TPSIS pateikiami rodikliai [interaktyvus] 2016, (žiūrėta: 2016-11-15). Prieiga per internetą: <https://tpsis.am.lt/web/guest/rodikliai>.

Tweed Ch. and Jones Ph. The role of models in arguments about urban sustainability, *Environmental Impact Assessment Review*, Vol 20, Issue 3, June 2000, p. 277–287.

Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2007 m. vasario 14 d. sprendimas Nr. 1-1519 „Dėl Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrojo plano iki 2015 metų, patvirtinimo“ [interaktyvus], [žiūrėta 2016-04-25]. Prieiga per internetą: <http://www.vilnius.lt/index.php?3714327801>.

Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrojo plano iki 2015 metų sprendinių įgyvendinimo stebėsenos (monitoringo) ataskaita už 2007-2012, 2007-2013, 2007-2014 metus [interaktyvus], (žiūrėta: 2016-02-14). Prieiga per internetą: < http://www.vilnius.lt/index.php?2431352840>.

UAB„Šilalės vandenys“ veiklos ataskaitos [interaktyvus] 2013, (žiūrėta:2017-03-14). Prieiga per internetą: <http://www.silalesvandenys.lt/lt/veiklos_sritys/_____veiklos_ataskaitos/>.

PRIEDAI

A priedas. Anketa ekspertiniam vertinimui;

B priedas. Šilalės rajono teritorijos bendrojo plano įgyvendinimo priemonių planas;

C priedas. Savivaldybės bendrojo plano rodikliai;

D priedas. Rodiklių vertinimas;

E priedas. Straipsnis tema „Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų įgyvendinimo stebėsenos sistema Lietuvoje“.